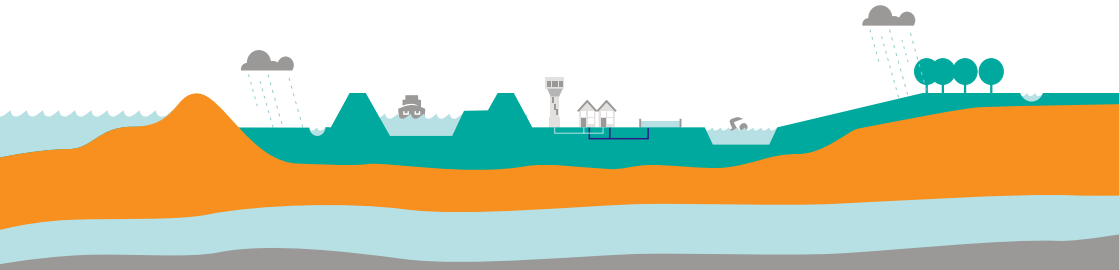
De staat van ons water

Rapportage over de uitvoering van het waterbeleid in 2020

verder met ons water

Colofon

De Staat van Ons Water is een gezamenlijke rapportage van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, de Unie van Waterschappen, de Vereniging van Waterbedrijven in Nederland, het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Met De Staat van Ons Water rapporteert de minister van Infrastructuur en Waterstaat elk jaar in mei aan de Tweede Kamer over de ontwikkelingen in het waterbeleid in het afgelopen kalenderjaar.

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

UNIE VAN WATERSCHAPPEN

Vewin

ipo

VNG

In deze rapportage staan links naar verdiepende informatie op internet. Het MIRT Overzicht 2021 geeft een overzicht van de voortgang van een groot aantal concrete uitvoeringsprogramma's in 2020, ook in het waterdomein, zoals het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Meer algemene informatie over het waterbeleid en de organisaties die daaraan werken is te vinden op onswater.nl en helpdeskwater.nl.

Afkortingen van organisaties

BZ	Buitenlandse Zaken
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
EZK	Economische Zaken en Klimaat
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
IenW	Infrastructuur en Waterstaat
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
IPO	Interprovinciaal Overleg
Unie	Unie van Waterschappen
Vewin	Vereniging van waterbedrijven in Nederland
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Coördinatie:	Michiel van Lierop (IenW), Laura Both (Unie van Waterschappen)
Redactie:	Renske Postma (www.dekrachtvantaal.nl)
Vormgeving:	Mijs Cartografie en Vormgeving (www.mijs.net)
Infographics:	René Rikkers (www.rikkers.net)

Voorwoord

Ondanks de uitdagingen van de coronapandemie heeft de watersector in 2020 goede voortgang geboekt. De bescherming tegen overstromingen en wateroverlast, het werken aan betere waterkwaliteit, de rioolwaterzuivering en de drinkwatervoorziening: het dagelijks werk ging grotendeels zonder haperen door. En dat is niet vanzelfsprekend. De watersector droeg zelfs bij aan snelle detectie van het coronavirus in 'big brown data' door het RIVM te voorzien van monsters uit rioolwater.

2020 was ook het jaar waarin op nationaal niveau nieuwe plannen met een grote uitstraling voor het waterbeleid en -beheer in de steigers kwamen te staan: de Nationale Omgevingsvisie en het Nationaal Waterprogramma (met onder meer de nieuwe Stroomgebiedbeheerplannen voor de Kaderrichtlijn Water en de Overstromingsrisico-beheerplannen). De nieuwe plannen liggen in 2021 ter visie. Volgens planning treden ze in 2022 in werking. Provincies werken aan regionale waterprogramma's en waterschappen aan waterbeheerprogramma's.

Water moet veel sterker dan tot nu toe de inrichting van Nederland gaan sturen: water als ordenend principe. Dat heeft het Rijk in 2020 als belangrijk uitgangspunt opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie. Hoe urgent dat is, werd meteen zichtbaar en merkbaar. Na drie zeer droge zomers daalden de grondwaterstanden in 2020 op verschillende plaatsen significant en ontstonden watertekorten. De verwachting is dat langere perioden van extreme droogte, afgewisseld met extreme neerslag, in de toekomst vaker optreden als gevolg van klimaatverandering.

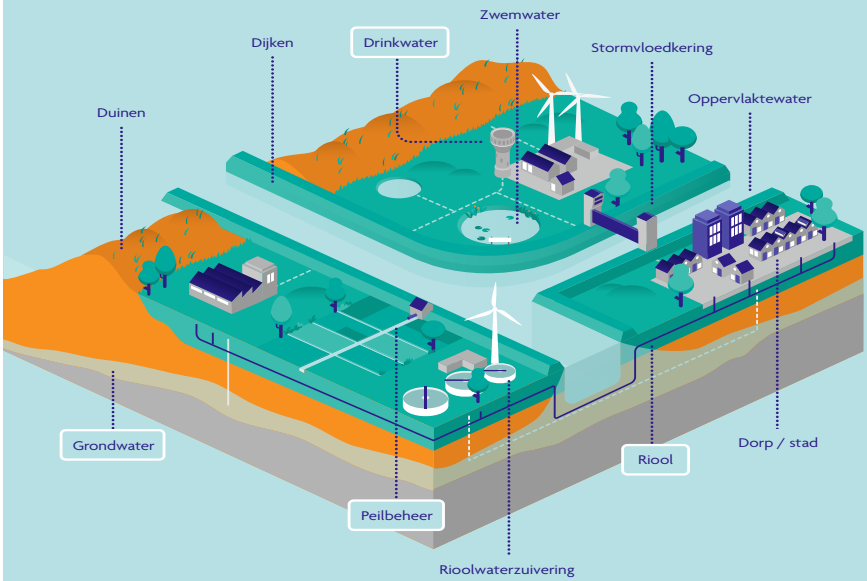
Ook op andere punten staat Nederland voor een watertransitie: we zijn al kampioen water afvoeren en moeten ook kampioen water vasthouden worden. De watersector werkt aan robuuste en klimaatbestendige watersystemen, zodat Nederland goed beschermd blijft tegen overstromingen, wateroverlast, droogte en hittestress. Alle beheerders van watersystemen en waterkeringen en de drinkwaterbedrijven zijn daar daadkrachtig en innovatief mee bezig. Dat leverde in 2020 weer verschillende nieuwe, veelbelovende projecten op.

De waterkwaliteit wordt gestaag beter, maar de Nationale Analyse Waterkwaliteit liet in 2020 zien dat grote inzet nodig is om de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) in 2027 te behalen. Daarnaast vragen stoffen die buiten de KRW vallen de aandacht, zoals medicijnresten, microplastic en PFAS-stoffen. Deze 'opkomende stoffen' vormen een bedreiging voor de gezondheid van mensen en de natuur. Uit de Staat van Drinkwaterbronnen blijkt dat het veilig stellen van drinkwaterbronnen een onverminderd grote opgave is.

Eind 2020 werd het Bestuursakkoord Water (BAW) na tien jaar intensieve samenwerking met succes afgesloten: de partijen in de watersector hebben de ambities voor het verbeteren

van de doelmatigheid en het beperken van de lastenstijging allemaal behaald. De watersector gaat de samenwerking de komende jaren verder intensiveren om samen nog efficiënter en beter te werken aan ons waterrijke land.

Het Nederlandse waterbeleid en -beheer

In Nederland staan verschillende partijen samen aan de lat voor het waterbeleid en -beheer: het Rijk, waterschappen, provincies, gemeenten en (drink)waterbedrijven. Ieder van deze organisaties heeft eigen verantwoordelijkheden en taken. Ze werken intensief samen om Nederland te beschermen tegen overstromingen en wateroverlast en ze zorgen voor voldoende schoon (drink)water.

De verdeling van verantwoordelijkheden op hoofdlijnen:

Rijk:	nationaal waterbeleid
Rijkswaterstaat:	beheer van het hoofdwatersysteem en enkele waterkeringen (waaronder de stormvloedkeringen)
waterschappen:	beheer van het regionale watersysteem en de meeste waterkeringen, rioolwaterzuivering
provincies:	regionaal waterbeleid, bescherming grondwater voor drinkwatervoorziening en toezicht op de waterschappen
gemeenten:	stedelijk waterbeheer en riolering
(drink)waterbedrijven:	drinkwatervoorziening

Inhoud

Voorwoord 3

1. Water en klimaat: omgaan met klimaatverandering **7**

Klimaatadaptatie 7

Droogte en zoetwater 8

Zeespiegelstijging 10

2. Waterveiligheid: veilig leven in de delta **11**

Primaire waterkeringen 11

Kustsuppleties 11

Rivierverruiming 14

Regionale keringen 14

Muskus- en beverratten 14

Richtlijn overstromingsrisico's (ROR) 15

3. Waterkwaliteit en Waterketen: gezond leven in de delta **16**

Impuls met de Delta-aanpak Waterkwaliteit 16

Kaderrichtlijn Water (KRW) 17

Rioolwaterzuivering 20

Stedelijk waterbeheer 21

Drinkwater 21

Zwemwater 23

Verondiepingsprojecten 23

4. Grote wateren: robuuste waternatuur in de delta **24**

Natura 2000 en Programmatische aanpak Grote Wateren 24

Waddengebied en Eems-Dollard 24

IJsselmeergebied 25

Rivieren 26

Zuidwestelijke Delta 26

5. Water en duurzaamheid: bijdragen aan een duurzame delta **28**

Energietransitie 28

Circulaire economie 29

Bodemdaling 29

Biodiversiteit 30

Duurzame bedrijfsvoering 31

6. Internationaal: samen sterk voor wateropgaven wereldwijd **32**

Global Commission on Adaptation 32

Europese waterinitiatieven 32

Nederlandse Internationale Waterambitie 33

Blue Deal en Dutch Water Authorities 33

Internationale rivierencommissies 34

7. Beleid en bestuur: heldere kaders voor het waterbeheer **35**
Corona 35
Omgevingswet en Nationale Omgevingsvisie 35
Nationaal Waterplan 2016-2021 36
Watertoets 36
Topsectoren- en innovatiebeleid 38
Aanvullende afspraken Bestuursakkoord Water 38
Digitalisering, digitale transformatie en dataficering 38
Cybersecurity 39
Geborgde zetels waterschapsbesturen 39
Belastingstelsel waterschappen 40
8. Financiën: doelmatig investeren in de delta **41**
Kosten waterbeheer in Nederland 41
Doelmatigheidswinst 42
Conclusies 46

1 Water en klimaat

omgaan met klimaatverandering

Het jaar 2020 maakte duidelijk dat klimaatverandering een urgente opgave is, niet in de verre toekomst maar nu al. Het voorjaar was extreem droog en er waren hittegolven, met ernstige gevolgen voor de beschikbaarheid en de kwaliteit van water. Piekbuien veroorzaakten wateroverlast. Deskundigen signaleren dat de zeespiegel in de loop van deze eeuw sneller kan gaan stijgen. De waterbeheerders zetten alles op alles om de extremen op te vangen en bereiden zich voor op de toekomstige veranderingen in het klimaat.

Klimaatadaptatie

In 2020 werkte de watersector verder aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland, met de uitvoering van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie en het Deltaprogramma.

Voorkeursvolgorde watertekort en overlast

Naar aanleiding van de droge zomers is in 2020 besloten een voorkeursvolgorde voor het omgaan met watertekorten en wateroverlast vast te leggen in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI):

1. Bij ruimtelijke inrichting meer rekening houden met waterbeschikbaarheid. Het landgebruik waar nodig aanpassen aan de beschikbaarheid van voldoende zoetwater.
2. Zuinig zijn. Spaarzaam omgaan met zoetwater, zodat ook tijdens droge periodes voldoende zoetwater beschikbaar is om in de behoefte te voorzien.
3. Beter vasthouden. Zoveel mogelijk water vasthouden, zodat in droge periodes meer zoetwater beschikbaar is.
4. Slimmer verdelen. Zoetwater optimaal verdelen, zodat tijdens droge periodes zoetwater op de juiste plekken beschikbaar is.
5. Schade accepteren. Niet te vermijden restschade als gevolg van droge periodes accepteren.

Waterbeheerders en drinkwaterbedrijven verkennen oplossingsrichtingen om hier invulling aan te geven (zie ook Droogte en zoetwater). Zo hebben verschillende waterschappen en drinkwaterbedrijven in 2020 plannen gemaakt voor infiltratieprojecten, klimaatbuffers en klimaatbestendige beekdallandschappen, als bijdrage aan een duurzame (drink)watervoorziening, natuurontwikkeling en waterberging. Waterschap Vallei en Veluwe heeft een zogenaamde Blauwe Omgevingsvisie opgesteld: een visie op een duurzame en waterinclusieve leefomgeving in 2050.

Deltaplan Ruimtelijke adaptatie

Gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk werken met het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie toe naar maatregelen om Nederland waterrobuust en klimaatbestendig te maken. Alle 45 werkregio's hebben stresstesten uitgevoerd. Daarmee zijn de kwetsbaarheden in beeld. De regio's voeren risicodialogen om de kwetsbaarheden te vertalen in uitvoeringsagenda's. In 2020 maakten veel kleine gemeenten daarbij gebruik van de financiële ondersteuning die het ministerie van IenW beschikbaar had gesteld (€ 5,6 miljoen euro voor de periode 2019-2020). Ook liepen in 2020 drie pilots voor de uitvoering van klimaatadaptatie waar het ministerie € 5,2 miljoen euro aan bijdroeg. Het Rijk en de medeoverheden hebben in 2020 via een impulsregeling € 600 miljoen euro beschikbaar gesteld om de uitvoering van klimaatmaatregelen te versnellen.

In 2020 heeft het klimaatbestendig en waterrobuust maken van de nationale vitale en kwetsbare functies (zoals elektriciteit, telecom en drinkwater) veel aandacht gekregen. De coördinatie door het ministerie van IenW is verstevigd. Het ministerie heeft onder meer werkbezoeken afgelegd om inzicht te krijgen in de stresstesten en maatregelen die het Rijk en de beheerders van de functies uitvoeren. De stresstesten voor het hoofdwegennet, het hoofdvaarwegennet, het hoofdwatersysteem en het spoor zijn grotendeels klaar. Op dit moment vinden de risicodialogen plaats en wordt gewerkt aan de adaptatiestrategie.

Klimaatadaptatie in Landbouw, natuur en bebouwing

Begin 2020 heeft het ministerie van LNV het Actieprogramma Klimaatadaptatie Landbouw aan de Tweede Kamer gestuurd. De ambitie van het programma is de landbouw klimaatbestendig te maken door aanpassingen in het watersysteem, de bodem, de bedrijfsvoering en de teelten. Een vergelijkbaar programma voor natuur is in voorbereiding. De ministeries van BZK en IenW zetten stappen om klimaatadaptatie in de gebouwde omgeving beter te verankeren.

Droogte en zoetwater

2020 was het derde droge jaar op rij. Het voorjaar was zelfs het droogste ooit gemeten. Hierdoor daalden, vooral in Oost- en Zuid-Nederland, de grondwaterstanden snel. De drie opeenvolgende droge zomers laten zien dat in een deel van Nederland het gebruik van grond- en oppervlaktewater niet aansluit bij de beschikbaarheid van water, waardoor het watersysteem en de watervoorraad onder druk komen te staan.

Grondwater

In 2020 hebben de provincies onderzocht in welke mate de grondwaterstanden en stijghoogten stijgen of dalen. De Kaderrichtlijn Water laat geen dalingen toe: deze moeten met maatregelen gecompenseerd worden. In 6 van de bijna 25 grondwaterlichamen was een daling te zien. Nederland onderzoekt samen met Duitsland en Vlaanderen de oorzaken van dalingen van het diepe grondwater in Zuid-Nederland.

De minister van IenW heeft een Interbestuurlijke studiegroep Grondwater ingesteld die de aard en omvang van de grondwaterproblematiek in beeld brengt en onderzoekt of en waar intensievere inzet nodig is. In 2020 is de tweede fase van het onderzoek Droogte in zandgebieden Zuid-, Midden- en Oost-Nederland afgerond. Belangrijke conclusie is dat de effecten van droogte op landbouw, natuur en het watersysteem alleen zijn te reduceren met structurele maatregelen tot in de haarvaten van het watersysteem. Het droogteportaal geeft sinds 2020 de actuele toestand van de droogte, met aandacht voor weer, bodem, grondwater en bekenafvoeren. IPO en Unie hebben in 2020 op verzoek van het ministerie van IenW een overzicht gemaakt van de grondwateronttrekkingen in Nederland. Hieruit blijkt dat jaarlijks zo'n 1,1 miljard m^3 grondwater onttrokken wordt, vooral voor drinkwater, landbouw en industrie. De grondwateronttrekkingen van de landbouw laten de laatste jaren een stijging zien, in aantal en omvang. Deze onttrekkingen vinden met name plaats in de zomermaanden, als het neerslagtekort het grootst is. De waterschappen en provincies gaan hun grondwater- en beregeningsbeleid waar nodig herijken.

Deltaplan Zoetwater

Alle zoetwaterregio's van het Deltaprogramma hebben in 2020 verder gewerkt aan de waterbeschikbaarheid, in lijn met het Deltaplan Zoetwater en de aanbeveling van de Beleidstafel Droogte. Ondanks enige vertraging door de coronamaatregelen lukt het naar verwachting om in 2021 de gebiedsprocessen in alle urgente gebieden af te ronden.
De maatregelen van de eerste fase lopen nog door tot 2023. Eind 2020 is een grote stap gezet met het project Roode Vaart: na vijftig jaar is er weer een verbinding tussen het noordelijk en zuidelijk deel van de Roode Vaart. Zo kan extra water naar West-Brabant stromen uit het Hollands Diep. Het werk is in 2022 klaar.

In 2020 is een nieuwe deltabeslissing voor zoetwater opgesteld als onderdeel van de herijking van het Deltaprogramma. De zoetwaterregio's hebben inmiddels een bijbehorende voorkeursstrategie vastgesteld, zoveel mogelijk met kwantitatieve doelen. Rijkswaterstaat geeft uitwerking aan de nieuwe strategie Klimaatbestendige zoetwatervoorziening hoofdwatersysteem. Het doel daarvan is het rivierwater op basis van real-time data nog slimmer te verdelen over zoetwaterbuffers, zoals het IJsselmeer en delen van het benedenrivierengebied.

Voor de tweede fase van het Deltaplan Zoetwater (2022-2027) hebben het Rijk en de zoetwaterregio's een maatregelpakket van € 800 miljoen uitgewerkt. Hiervan is € 250 miljoen afkomstig uit het Deltafonds (inclusief de extra toegezegde € 100 miljoen uit 2020). De partijen in de regio's dragen € 550 miljoen bij. Ongeveer de helft betreft investeringen om water beter vast te houden op de hoge zandgronden. De overige maatregelen zijn gericht op het slimmer verdelen van het beschikbare water, het gebruik van alternatieve bronnen zoals effluent (gezuiverd afvalwater) en brakke kwel en innovaties in onder meer de landbouw.

Zeespiegelstijging

De eerste onderzoeken van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging zijn van gestart gegaan. Het doel is zo goed mogelijk voorbereid te zijn op verschillende scenario's voor zeespiegelstijging. In 2020 is onderzoek gestart naar de gevolgen van ontwikkelingen op de polen voor Nederland. Ook lopen onderzoeken en berekeningen over de mate waarin de huidige strategieën voor waterveiligheid houdbaar zijn en welke aanvullende maatregelen eventueel nodig zijn. Eind 2020 hebben twee bijeenkomsten plaatsgevonden over plannen voor het omgaan met zeespiegelstijging op lange termijn. De uitkomsten vormen de basis voor vervolgonderzoek in 2021 naar manieren om de plannen voor de verre toekomst onderling beter te verbinden en af te stemmen op de vraagstukken van het Kennisprogramma.

Het Kennisprogramma richt zich ook op vraagstukken over governance en transitiemanagement, heldere communicatie over zeespiegelstijging en participatie van maatschappelijke organisaties in de onderzoeken. De inzichten worden gebruikt bij de herijking van het Deltaprogramma in 2026.

2 Waterveiligheid

veilig leven in de delta

De waterschappen en Rijkswaterstaat werkten in 2020 in het hele land aan de bescherming tegen overstromingen. Op tientallen plaatsen waren dijkversterkingen in uitvoering of voorbereiding. De kust bleef op orde met de inmiddels beproefde zandsuppleties. Voor enkele riviertrajecten werkten verschillende partijen samen aan plannen voor rivierverruiming, als integrale oplossing voor waterveiligheid en andere opgaven.

Primaire waterkeringen

Dijkversterkingen: HWBP-2 en Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)

De primaire waterkeringen van Nederland bieden bescherming tegen overstromingen bij hoogwater vanuit de Noordzee, de Waddenzee, de Rijn en de Maas, de Westerschelde, de Oosterschelde, het Volkerak-Zoommeer, het Grevelingenmeer, het getijdedeel van de Hollandsche IJssel, het IJsselmeer en de Veluwerandmeren. In het najaar van 2020 heeft de minister van IenW het MIRT Overzicht 2020 aangeboden aan de Tweede Kamer. Dit overzicht geeft onder meer de stand van zaken van het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) en het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

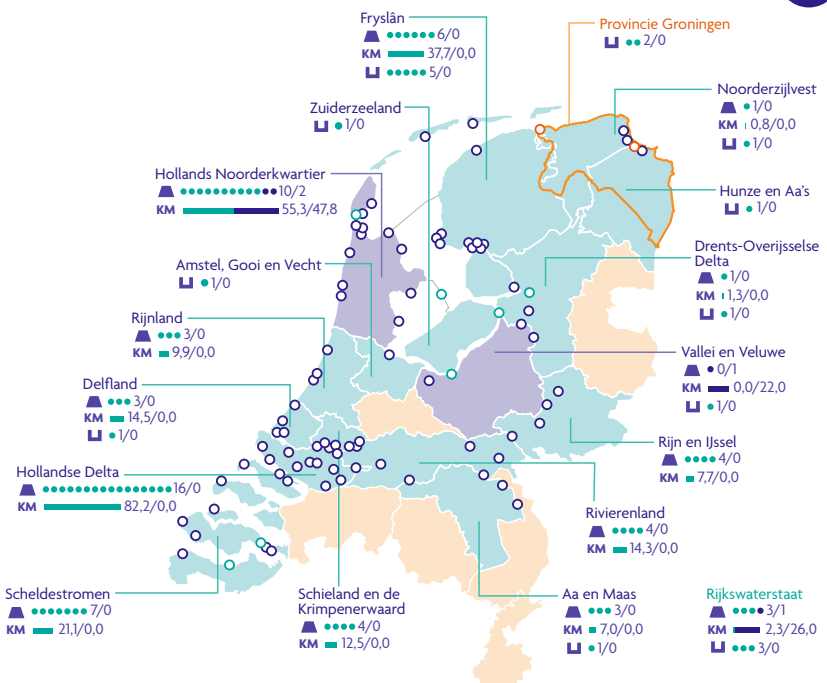
In het HWBP-2 staan maatregelen voor het versterken van primaire waterkeringen die bij de beoordelingsronden in 2001 en 2006 zijn afgekeurd. In het HWBP staan maatregelen die voortkomen uit de derde toetsing van 2011 en van latere beoordelingsronden. Van de 87 projecten van HWBP-2 zijn inmiddels 85 projecten afgerond; in 2020 werden de projecten Dijkversterking Waddenzeedijk Texel en Dijkversterking Houtribdijk opgeleverd. In 2020 werkten de waterschappen en Rijkswaterstaat in het HWBP aan de versterking van ruim 1.300 kilometer primaire waterkeringen, in samenwerking met provincies en gemeenten. De meeste versterkingsprojecten van het HWBP bevinden zich in de (voor)verkenningsfase. De komende jaren gaan steeds meer projecten in uitvoering.

Kustsuppleties

In 2020 is 10,7 miljoen m^3 zand in de kustzone gesuppleerd om de basiskustlijn te handhaven en het kustfundament mee te laten stijgen met de zeespiegelstijging. Het zand is onder meer bij Den Helder aangebracht. Hiermee is de kop van Noord-Holland de komende jaren weer goed beschermd tegen de zee. In overleg met Wetterskip Fryslân, de gemeente en Natuurmonumenten is in 2020 opnieuw besloten voorlopig geen zandsuppletie uit te voeren bij het eiland Schiermonnikoog, net als in 2019. De partijen beschouwen kusterosie hier als onderdeel van de natuurlijke dynamiek. De ontwikkeling wordt wel goed in de gaten gehouden.

Hoogwaterbeschermingsprogramma 2

Stand van zaken per 31 december 2020 — **Aantal projecten 87**

Waterschappen
- alle projecten gereed
- projecten in uitvoering
- geen projecten

Projecten
- waterschappen
- provincie Groningen
- Rijkswaterstaat

Voortgang (aantal)
- dijken, dammen, duinen
- kunstwerken
- 2/1 gereed/in uitvoering

Voortgang (kilometer)
- KM 7,0/4,0 dijken, dammen, duinen gereed/in uitvoering

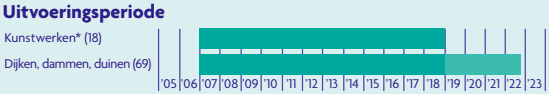
Doelstelling

Versterken van 362 km dijken, dammen en duinen en van 18 kunstwerken, om de inwoners van Nederland een betere bescherming tegen hoogwater te bieden.

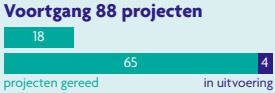
Budget €2,7 miljard

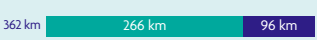

Uitvoeringsperiode

Voortgang 88 projecten

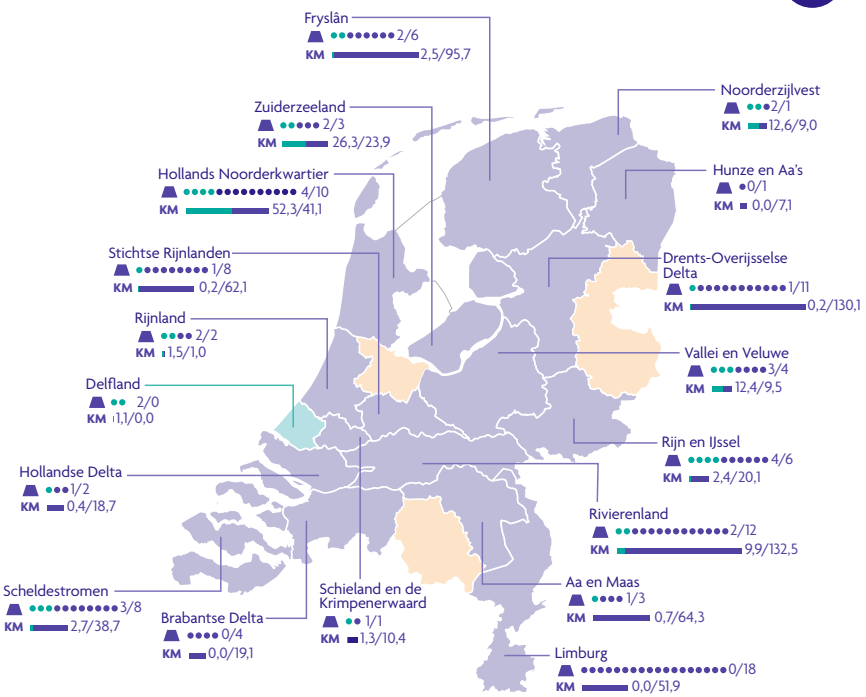

** Sluizen en gemalen*

Hoogwaterbeschermingsprogramma

Stand van zaken per 31 december 2020 — **Lopende en afgeronde projecten** **131**

Waterschappen
- alle projecten gereed
- projecten in uitvoering
- geen projecten

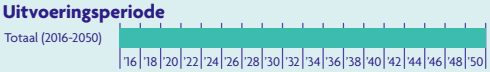
Voortgang (aantal)
- dijken, dammen, duinen
- 2/1 gereed/in uitvoering

Voortgang (kilometer)
- KM dijken, dammen, duinen
- 7,0/4,0 gereed/in uitvoering

Doelstelling

Versterken van 1300 km dijken, dammen en duinen en van 470 kunstwerken, om de inwoners van Nederland een betere bescherming tegen hoogwater te bieden.

Uitvoeringsperiode

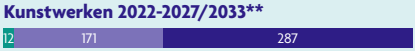
Budget*

Dijken 2022-2027/2033*

Kunstwerken 2022-2027/2033**

** Stand van zaken per 31-12-2020*
*** Cijfers per fase voor de kunstwerken zijn niet geactualiseerd.*

Rivierverruiming

De programmering van nieuwe rivierverruimingsprojecten vindt plaats in het kader van het programma Integraal Riviermanagement (IRM), in samenhang met de benodigde dijkversterkingen. Waterveiligheid is in dit programma onderdeel van de integrale opgave voor het rivierengebied (zie ook hoofdstuk 5).

Regionale keringen

In 2020 is het vierde Ontwikkelprogramma Regionale Keringen van start gegaan. Als onderdeel daarvan is de wenselijkheid van een zorgplicht voor regionale keringen onderzocht. Zorgplicht houdt in dat de beheerder de wettelijke taak heeft om de kering aan de veiligheidseisen te laten voldoen en voor het noodzakelijke preventieve beheer en onderhoud te zorgen. Zowel de toezichthouders (ILT en provincies) als de beheerders (waterschappen en Rijkswaterstaat) zien een zekere meerwaarde in een zorgplicht. In 2021 vindt een nadere afweging plaats bij IPO en Unie van Waterschappen. In 2020 is ook verkend of de overstap naar een overstromingskansbenadering voor regionale keringen nuttig is, net als voor primaire waterkeringen is gedaan. Uit de verkenning blijkt dat de verscheidenheid aan regionale keringen en regionale watersystemen om een eigen benadering vragen.

Muskus- en beverratten

Muskus- en beverratten graven uitgebreide gangenstelsels in oevers. Dijken en kades kunnen daardoor instabiel worden. Beide soorten staan bovendien op de Europese lijst van invasieve soorten, omdat ze de biodiversiteit bedreigen. De waterschappen vangen de muskus en beverratten daarom weg. De muskusrattenpopulatie neemt al jaren af; waterschappen hoeven steeds minder muskusratten te vangen. Die trend zette zich in 2020 voort.

De populatie beverratten is al teruggedrongen tot de grens met Duitsland. Door de zachte winters van de afgelopen jaren is de beverratpopulatie in Duitsland sterk gegroeid, waardoor de instroom naar Nederland toeneemt. Waterschappen vangen de beverratten direct langs de grens om verspreiding over Nederland te voorkomen.

	Aantal gevangen dieren in 2020	Ontwikkeling in aantal gevangen dieren t.o.v. 2019
Muskusratten	**47.772**	**- 5 %**
Beverratten	**1.344**	**+12 %**

Tabel 1: Aantal gevangen muskus- en beverratten in 2020 en de ontwikkeling ten opzichte van 2019

Richtlijn overstromingsrisico's (ROR)

Nederland werkt, net als de andere lidstaten van de Europese Unie, aan de beoordeling en het beheer van overstromingsrisico's in de stroomgebieden van rivieren. Conform de verplichtingen van de Europese Richtlijn overstromingsrisico's (ROR) stelt Nederland in een zesjaarlijkse cyclus een voorlopige overstromingsrisicobeoordeling, overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten en overstromingsrisicobeheerplannen op. Dit gebeurt in afstemming met de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). In 2020 is het Ontwerp overstromingsrisicobeheerplan 2022-2027 opgesteld. Het plan bestaat uit een bundeling van doelen en maatregelen voor het overstromingsrisicobeheer in de Nederlandse stroomgebieden van de Rijn, Maas, Eems en Schelde. Door de uitvoering van dit plan vermindert Nederland de negatieve gevolgen van overstromingen voor de gezondheid van de mens, het milieu, het cultureel erfgoed en de economische bedrijvigheid.

3 Waterkwaliteit en waterketen

gezond leven in de delta

Een goede waterkwaliteit, voor mens en natuur, is een levensvoorwaarde en een belangrijke economische vestigingsfactor. De Nationale Analyse Waterkwaliteit laat zien dat de waterkwaliteit de afgelopen jaren verbeterd is, maar dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water zonder aanvullende maatregelen niet overal gehaald worden. In 2020 werkten de waterbeheerders aan de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater, het drinkwater en het afvalwater. Vooral de stikstofproblematiek kreeg veel aandacht. De waterschappen werkten samen met het RIVM aan de snelle opsporing van het coronavirus in rioolwater.

Impuls met de Delta-aanpak Waterkwaliteit

Met de Delta-aanpak Waterkwaliteit heeft het verbeteren van de waterkwaliteit de afgelopen jaren een impuls gekregen. In 2020 zijn de resultaten van de Versnellingstafels vertaald naar bestuurlijke afspraken die de Stuurgroep Water begin 2021 heeft vastgesteld. De afspraken gaan over de aanpak van opkomende stoffen en medicijnresten in het water. In de grensstreken blijkt de aanvoer van nutriënten en andere stoffen uit het buitenland een belangrijke factor voor de waterkwaliteit. Het ministerie van IenW en de regionale waterbeheerders hebben afgesproken dat ze hiervoor gezamenlijk in gesprek gaan met de buurlanden. Ook is afgesproken het huidige ambitieniveau voor de KRW-doelen in de stroomgebiedbeheerplannen vast te houden, ondanks de onzekerheid over het doelbereik in delen van Nederland. De versnellingstafels van de Delta-aanpak zijn in 2020 geëvalueerd, als basis voor een vervolg.

De Kennisimpuls Waterkwaliteit (KIWK) heeft in 2020 de eerste (tussen)resultaten opgeleverd. Zo zijn doelen voor stikstof, fosfaat en chlorofyl in verschillende typen brakke wateren geactualiseerd. Het onderzoek heeft meer inzicht gegeven in de gevoeligheid van soorten voor fluctuaties in zoutgehaltes en er is een aangepaste zouttolerantielijst opgesteld. In samenspraak met de waterschappen is een nieuwe versie van de Ecologische Sleutelfactor Toxiciteit ontwikkeld. Hiermee is vast te stellen hoe groot de impact van bepaalde chemische stoffen op de ecologische toestand van het watersysteem is en welke maatregelen mogelijk zijn om deze effecten teniet te doen. Tot slot is in beeld gebracht welke effecten fysieke ingrepen in de ondergrond op de grondwaterkwaliteit kunnen hebben, zoals boringen voor geothermie en bodemenergiesystemen.

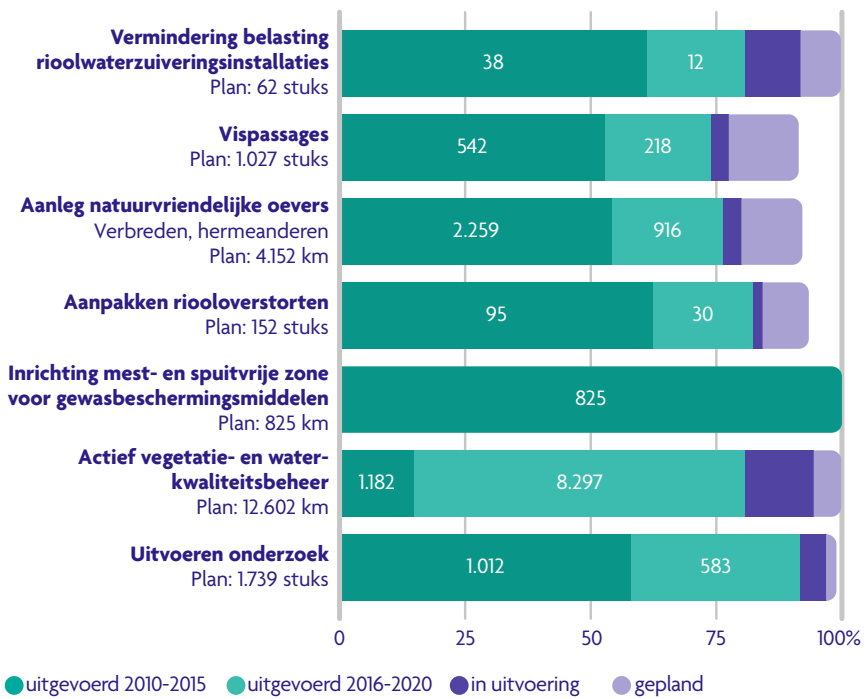
Kaderrichtlijn Water (KRW)

Stroomgebiedbeheerplannen

Het PBL heeft in 2020 de Nationale Analyse Waterkwaliteit afgerond. De analyse laat zien dat de waterkwaliteit verbetert, maar dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water zonder aanvullende maatregelen niet (overal) gehaald worden. De waterbeheerders hebben de analyse benut bij het opstellen van de waterbeheerprogramma's (waterschappen), regionale waterprogramma's (provincies) en ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen voor de KRW. Deze programma's en plannen liggen vanaf maart 2021 ter inzage, de stroomgebiedbeheer-plannen als bijlage van het Nationaal Waterprogramma (NWP).

Kaderrichtlijn Water

Voortgang gebiedsgerichte maatregelen stroomgebiedbeheerplannen

De rapportage Ecologische Waterkwaliteit laat zien dat in 2020 in de meeste waterlichamen veel parameters voor de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater aan de eisen voldeden. Er zijn nog geen waterlichamen die aan alle eisen voldoen; dat is wel het streven. Op veel plaatsen zet de verbetering gestaag door, maar in bepaalde gebieden is sprake van achteruitgang. Zo was de nitraatconcentratie in het grond- en oppervlaktewater in de

periode 2016-2019 gemiddeld genomen lager dan in de vier jaar ervoor, maar in het slootwater op landbouwbedrijven verdubbelde de nitraatconcentratie. De droge zomers vanaf 2018 hebben de problemen met nitraat versterkt. Hoewel de drinkwaterkwaliteit in Nederland zeer goed is, staan de bronnen van drinkwater steeds meer onder druk (zie Drinkwater).

In de periode 2016-2020 zijn onder meer 932 kilometer natuurvriendelijke oevers en meer dan 229 vispassages aangelegd (Figuur 2). De uitvoering van de meeste gebiedsgerichte maatregelen uit de Stroomgebiedbeheerplannen 2016-2021 geeft echter reden tot zorg. Van een significant deel is de uitvoering nog niet gestart, terwijl deze in 2021 klaar moet zijn. In een aantal gevallen is dit een verklaarbaar gevolg van de problematiek met PFAS (beperkingen voor het verplaatsen van grond) of stikstof (beperkingen voor inzet van materieel). Daarnaast spelen al langer problemen met grondaankoop en langjarige gebiedsprocessen. Het lijkt aannemelijk dat de uitvoering van een deel van de maatregelen door zal lopen in de volgende planperiode (2022-2027). Voor deze periode zijn ook aanvullende maatregelen opgenomen in de ontwerp-Stroomgebiedbeheerplannen.

Waterschappen brengen vispassages aan bij stuwen, gemalen en sluizen, zodat trekvissen deze obstakels kunnen passeren. Waterschap Rivierenland heeft in 2020 bijvoorbeeld een 'zelfdenkende' vispassage in gebruik genomen. Zo'n vispassage stelt de juiste stroomsnelheid in voor de vissoort die erdoor wil zwemmen en registreert het aantal vissen en de soorten die van de vispassage gebruiken. In 2020 heeft de Tweede Kamer ingestemd met het instellen van Visserijvrije Zones voor de visserij bij alle vispassages. Het ministerie van LNV is verantwoordelijk voor de invoering van de zones.

Grondwater

In 2020 hebben de provincies een landelijk beeld gevormd van de grondwaterkwaliteit van Nederland op basis van periodieke monitoring. Daaruit blijkt dat de grondwaterkwaliteit in Nederland op grote schaal door mensen beïnvloed is. Op 60% van de meetlocaties zijn bestrijdingsmiddelen aangetroffen en op 35% van de locaties medicijnresten. Nitraat, sulfaat en diverse zware metalen overschrijden op een substantieel deel van de locaties de drinkwaternorm. Op ongeveer 10% van de locaties overschrijden meerdere zware metalen de maximaal aanvaarbare concentratie met een factor 10 of meer. Dit rapport bevestigt het beeld dat de grondwaterkwaliteit in Nederland onder druk staat, onder meer door medicijngebruik, consumentenproducten, industriële processen en landbouwactiviteiten. Er zijn geen acute risico's, maar structurele monitoring is van belang om calamiteiten op lange termijn te voorkomen.

Als onderdeel van de Kennisimpuls Waterkwaliteit vindt onderzoek plaats naar 'vergrijzing' van grondwater: de verontreiniging van grondwater op steeds grotere diepte door menselijke activiteiten. Het onderzoek richt zich onder meer op de effecten van groot-

schalige toepassing van warmte-koudeopslag en geothermie, ingrepen in de hydrologie (ook door klimaatverandering) en opkomende stoffen. In 2020 zijn de eerste resultaten beschikbaar gekomen (zie hierboven onder (Impuls met de Delta-aanpak Waterkwaliteit).

Medicijnresten

Met de 'Ketenaanpak Medicijnresten uit Water' werken alle betrokken partijen sinds 2016 aan het verminderen van medicijnresten in het water. In 2020 heeft het RIVM een update van het rapport Medicijnresten en waterkwaliteit uitgebracht. Daaruit blijkt dat jaarlijks minstens 190 ton medicijnresten het oppervlaktewater bereikt, meer dan de schatting in 2016 (minstens 140 ton). Het nieuwe getal is gebaseerd op nauwkeurigere gegevens over het afbreken van medicijnen in de mens en de verwijdering uit het afvalwater door de rioolwaterzuivering. De analyse laat zien dat medicijnresten een risico vormen voor het watermilieu en onderstreept de noodzaak van de ingezette ketenaanpak.
De Versnellingstafel 'Opkomende stoffen en medicijnresten' (Delta-aanpak Waterkwaliteit) heeft afspraken opgeleverd voor het versnellen van de ketenaanpak, onder meer door transparantie over milieugegevens van medicijnen, aanpak van geneesmiddelen bij de bron, betere omgang met ongebruikte medicijnen, verdere ontwikkeling van rioolwaterzuivering en de vorming van een afvalwatervisie.

Bij een betere omgang met ongebruikte medicijnen spelen artsen en apothekers een belangrijke rol. Sinds eind 2019 zijn experts van waterschappen en Vewin beschikbaar om handelingsperspectieven te bespreken in lokale farmacotherapeutische overleggen (FTO's). Het doel is hiermee minimaal 10% van de circa 80 FTO's in Nederland te bereiken. Eind 2020 waren, ondanks corona, al zo'n 60 FTO's bezocht. Hieraan hebben 800 huisartsen en apothekers meegedaan die in totaal 320 acties hebben vastgelegd.

De waterschappen werken aan het vergaand verwijderen van medicijnresten en andere microverontreinigingen uit het afvalwater van rioolwaterzuiveringen (rwzi's). Het ministerie van IenW biedt financiële ondersteuning voor 'lerend implementeren' met de bijdrageregeling 'Zuivering medicijnresten' (60 miljoen euro). In 2020 heeft het ministerie voor de helft van dit bedrag afspraken vastgelegd met waterschappen om dertien rwzi's te voorzien van zo'n vergaande zuiveringsstap voor het eind van 2023 (1e tranche).

Landbouw en waterkwaliteit

Met het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) werkt LTO Nederland samen met het Rijk, provincies, waterschappen en agrarische collectieven aan de verschillende water- en bodemopgaven, zoals de doelen van de KRW voor grond- en oppervlaktewater, de Nitraatrichtlijn, de Toekomstvisie Gewasbescherming 2030, het Deltaplan Zoetwater, het Nationaal Programma Landbouwbodems en klimaatmitigatie en -adaptatie. In de periode 2016-2020 hebben agrariërs en partners in totaal aan 484 DAW-projecten gewerkt.
De landbouwsector, waterschappen en een aantal provincies werkten aan Gebieds-

documenten Agrarische Wateropgave als onderdeel van de DAW-Impuls, het uitvoeringsprogramma van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer.

Twee landelijke meetnetten geven inzicht in de waterkwaliteit in oppervlaktewateren die alleen door landbouw worden beïnvloed, als basis voor het beleid. Uit het Landelijk Meetnet Gewasbeschermingsmiddelen land- en tuinbouw blijkt dat in de periode 2014-2020 gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater steeds minder vaak de normen hebben overschreden. Ook het landelijk Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater laat zien dat de waterkwaliteit in regionale oppervlaktewateren verbetert. Toch voldoet 52% van de meetlocaties niet aan de stikstofnorm en 40% niet aan de fosfaatnorm.

Het Rijk, de provincies, LTO en Vewin hebben in een bestuursovereenkomst afgesproken de grondwaterkwaliteit in 34 kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden te verbeteren om te voldoen aan de norm van 50 mg/l nitraat in het grondwater. Medio 2020 heeft het Landelijk Bestuurlijk Overleg (LBO) vastgesteld dat het doel in een flink aantal gebieden niet haalbaar was zonder aanvullende inzet. Na actualisatie van de aanpak per gebied blijkt dat het doel in een groter deel van de gebieden doelbereik toch haalbaar moet zijn. De rapportage van 2021 zal de haalbaarheid opnieuw in beeld brengen. Ook vindt een evaluatie plaats om te besluiten over eventuele verlenging van de bestuursovereenkomst.

Rioolwaterzuivering

De hoeveelheid te zuiveren rioolwater is de afgelopen jaren iets afgenomen, onder meer doordat er weinig neerslag is gevallen, maar de vervuiling is toegenomen. Door innovaties toe te passen neemt het restafval van de rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's) af (het zuiveringsslib).

Slibeindverwerking

Waterschappen voeren het zuiveringsslib af naar bedrijven die het slib verwerken. In de afgelopen jaren was er te weinig verwerkingscapaciteit voor het opvangen van fluctuaties en incidenten. Deze situatie kan tot 2025 duren. Daarna treedt verbetering op. Om de periode tot 2025 te overbruggen, hebben de waterschappen in 2020 een plan voor robuuste en duurzame slibeindverwerking opgesteld. Voor de jaren 2021-2023 huren de waterschappen externe opslagcapaciteit voor incidenten tot 100.000 ton slib. Het opgeslagen slib wordt daarna alsnog verwerkt. Daarnaast onderzoeken de waterschappen met het ministerie van IenW of het mogelijk is bij grote calamiteiten zuiveringsslib op te slaan in enkele Rijksbaggerdepots.

Big brown data

Het coronavirus komt met de ontlasting van mensen in het rioolwater terecht, vaak al voordat mensen klachten hebben. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) onderzoekt daarom het coronavirus in rioolwater. Waterschappen dragen hieraan bij door

bij alle ruim 300 rwzi's regelmatig monsters van ongezuiverd rioolwater te nemen en op te sturen naar het RIVM en waterschapslaboratoria. De waterschappen hebben een protocol ontwikkeld voor normalisering van de gemeten data. Het RIVM berekent onder meer het aantal virusdeeltjes in het rioolwater per 100.000 inwoners, voor heel Nederland en per gemeente of regio. De gegevens worden dagelijks geactualiseerd en zijn te zien op het Coronadashboard van de Rijksoverheid. Zo brengen 'big brown data' de verspreiding van het virus vroegtijdig in beeld.

De waterschappen, STOWA en de waterschapslaboratoria gaan het afvalwateronderzoek verder intensiveren en starten langjarige samenwerking met het RIVM en andere kennispartners.

Stedelijk waterbeheer

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor riolering en stedelijk waterbeheer. Uit de BouwMonitor van Cobouw blijkt dat de productie van de grond-, weg- en waterbouwsector door corona is geraakt. Toch heeft in 2020 een groot deel van de rioolvernieuwingsprojecten doorgang gevonden. Sommige gemeenten hebben de lockdowns benut om projecten uit te voeren op doorgaans drukke locaties. In het stedelijk waterbeheer vinden voortdurend vernieuwingen plaats. Zo werken de gemeente Almelo en waterschap Vechtstromen met geavanceerd datagebruik aan betere sturing van waterstromen in de riolering bij hevige buien. Het doel is water optimaal door het rioolstelsel naar de rioolwaterzuivering te laten stromen en overstorten zoveel mogelijk te voorkomen. Rotterdam heeft een vernieuwend Gemeentelijk Rioleringsplan opgesteld waarin klimaatrobuustheid, slim beheer en gebiedsgericht werken centraal staan.

Drinkwater

De drinkwaterbedrijven hebben zich met verstoringsrisicoanalyses voorbereid op verschillende typen verstoringen, waaronder een ernstige ziektegolf onder de werknemers. Mede daardoor kon de levering van drinkwater tijdens de coronapandemie op niveau blijven.

Beleidsnota Drinkwater

In 2020 heeft de nieuwe Beleidsnota Drinkwater invulling gekregen. Doel is voldoende drinkwater van goede kwaliteit voor iedereen in Nederland te waarborgen, nu en in de toekomst. Dat vereist voldoende bronnen voor het bereiden van drinkwater met een goede kwaliteit. De bereiding, kwaliteit en levering van drinkwater moeten voldoen aan de wettelijke eisen en de leveringszekerheid moet ook tijdens crisissituaties geborgd zijn. De nota wordt begin 2021 vastgesteld. De EU heeft eind 2020 de herziene Drinkwaterrichtlijn vastgesteld (zie hoofdstuk 6).

Prestatievergelijking drinkwaterbedrijven

In 2020 heeft de ILT het rapport Drinkwaterkwaliteit 2019 opgesteld. Hieruit blijkt dat de drinkwaterbedrijven ook in 2019 water van goede kwaliteit leverden. Het drinkwater voldeed in 99,9% van de metingen aan de gestelde normen. Ook reageerden drinkwaterbedrijven goed op incidenten (zoals een incidentele normoverschrijding) en verontreinigingen in oppervlaktewater dat als bron voor drinkwater dient. De ILT heeft in 2020 ook de wettelijke Prestatievergelijking drinkwaterbedrijven uitgevoerd over het jaar 2019. Conform de Drinkwaterwet geeft deze benchmark inzicht in de kwaliteit van het geleverde drinkwater, de klantenservice, milieuaspecten van de drinkwatervoorziening, de kostenefficiëntie en onderzoek en ontwikkeling. In het rapport heeft de ILT de prestaties in 2019 vergeleken met de prestaties in 2012 en 2015. Op veel punten scoorden de bedrijven in 2019 gelijk of beter.

Toestand winningen voor drinkwaterproductie

Het RIVM heeft in 2020 het rapport Staat drinkwaterbronnen uitgebracht, over de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater dat gebruikt wordt voor drinkwaterproductie.
De conclusie van het rapport is dat er een grote opgave is om de toestand van de drinkwaterbronnen veilig te stellen voor de toekomst en dat die opgave nauwelijks kleiner is geworden sinds de vorige rapportage in 2014. Bij meer dan de helft van de winningen doen zich problemen voor met de waterkwaliteit of de beschikbare hoeveelheid water. In 135 van de 216 winningen komen (potentiële) probleemstoffen voor en door de droogte van de afgelopen jaren worden concentraties van verontreinigende stoffen hoger. In 2014 zijn maatregelen in gang gezet om toestand van de drinkwaterbronnen te verbeteren. Het effect van de maatregelen is onvoldoende in beeld om vast te stellen of ze een significante verbetering hebben opgeleverd.

Toekomstbestendige drinkwatervoorziening

De komende jaren stijgen de benodigde investeringen voor een toekomstbestendige drinkwatervoorziening sterk, gemiddeld met meer dan 50%. Met de huidige regelgeving is de financiering hiervan niet haalbaar. Het risico bestaat dat er te weinig geïnvesteerd wordt. De Tweede Kamer heeft de minister eind 2020 in een motie gevraagd de regelgeving beter te laten aansluiten bij de financieringspraktijk en steeds strengere eisen van externe financiers. De provincies en waterbedrijven bereiden zich tegelijkertijd voor op toenemende droogte door voorraden waar nodig beter te beschermen en zuiniger om te gaan met water (zie ook hoofdstuk 1).

Lood en legionella

De Gezondheidsraad heeft gewezen op de risico's van lood in drinkwater. In 2020 heeft de minister van BZK een plan van aanpak opgesteld om daarmee om te gaan. De aanpak bestaat enerzijds uit voorlichting geven over de problematiek van lood in drinkwater en de manier waarop gebouweigenaren en bewoners zelf onderzoek kunnen doen naar lood in

het drinkwater en anderzijds uit maatregelen. Ook gaat het plan van aanpak in op sanering van lood in prioritaire gebouwen en het actualiseren van de regelgeving.

Zorgwoningcomplexen worden aangewezen als prioritaire locatie voor legionellapreventie. Ook rioolwaterzuiveringsinstallaties blijken een mogelijke bron van legionella-infecties. Er wordt een handreiking opgesteld waarmee zowel toezichthouders als bedrijven inzicht krijgen in de risicofactoren voor groei en verspreiding van legionellabacteriën in industriële afvalwater- en rioolwaterzuiveringsinstallaties en de manier waarop ze deze risico's kunnen beheersen.

Zwemwater

In 2020 maakten veel mensen gebruik van de mogelijkheden om te zwemmen en te recreëren in en om het water. Het was een warme zomer en voor deze recreatievormen golden geen corona-beperkingen. Op 93% van de officieel aangewezen zwemwaterlocaties (736 in totaal) was de bacteriologische waterkwaliteit op orde (uitstekend, goed of aanvaardbaar). Wel golden er soms negatieve zwemadviezen en waarschuwingen vanwege blauwalgenbloei. De fysieke veiligheid van zwemwaterlocaties was in 2020 een belangrijk onderwerp. De inzet is om zwemmen overal waar veel zwemmers samenkomen veiliger te maken.

In 2020 is een nieuw blauwalgprotocol ingevoerd. Hiermee kunnen waterbeheerders de aanwezigheid van blauwalgen beter volgen en pakken de overheden de blauwalgenproblematiek in heel Nederland op dezelfde manier aan. Waterbeheerders controleren de zwemlocaties ter plekke en laten het water in het laboratorium onderzoeken. De provincies stellen maatregelen in als dat op basis van waterkwaliteitsmetingen, gezondheidsklachten of veiligheidsomstandigheden noodzakelijk is. Ze geven zwemmers ter plaatse, online en via een app informatie: een waarschuwing, een negatief zwemadvies of een zwemverbod.

Verondiepingsprojecten

Om ecologische redenen kan ervoor gekozen worden diepe plassen ondieper te maken. De ecologische meerwaarde van verondiepen staat wel ter discussie. Het verondiepen gebeurt met grond of baggerspecie. De kwaliteit van de gebruikte grond kan aanleiding geven tot zorgen, vooral als de grond niet-genormeerde of bodemvreemde stoffen bevat (zoals plastic en piepschuim). In 2020 is een methodiek ontwikkeld om de effecten van verondieping op de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit beter te beoordelen. De methodiek is gericht op verondieping van plassen die in verbinding staan met het hoofdwatersysteem. In 2021 vindt doorontwikkeling plaats voor de toepassing op vrijliggende plassen. In 2020 zijn ook nieuwe toepassingswaarden voor PFAS in verondiepingsprojecten vastgesteld.
De nieuwe waarden sluiten beter aan bij de kwaliteit van de Nederlandse waterbodems. Of dit afdoende is wordt dit jaar, samen met bestuurders uit de hele keten (van winning tot berging en verwerking), gecheckt met de 'brede botsproef'.

4 Grote wateren

robuuste waternatuur in de delta

Net als op het land strijden in de grote wateren een groot aantal functies om de ruimte: natuur, scheepvaart, recreatie, visserij, energie enzovoort. Nederland investeert in robuuste natuur als basis voor duurzaam gebruik. In 2020 kwamen er nieuwe, integrale plannen voor de Noordzee en het Waddengebied. In het IJsselmeergebied en de Zuidwestelijke Delta liepen projecten van de Programmatische aanpak Grote Wateren. Voor het rivierengebied werkten verschillende partijen samen aan het programma Integraal Riviermanagement.

Natura 2000 en Programmatische aanpak Grote Wateren

Voor de grote wateren die als Natura 2000-gebied zijn aangewezen maakt Rijkswaterstaat beheerplannen. In de beheerplannen staat welk gebruik is toegestaan en hoe het gebied beheerd wordt. Als het voor de natuurdoelen nodig is om de inrichting van een gebied aan te passen, loopt dat onder andere via het Verbeterprogramma KRW en de Programmatische Aanpak Grote Wateren.

De Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) bestaat uit projecten om te komen tot ecologisch gezonde en toekomstbestendige grote wateren waar hoogwaardige natuur goed samengaat met een krachtige economie. Eind 2020 stuurden de ministers van IenW en LNV een brief naar de Tweede Kamer over de resterende maatregelen voor de tweede tranche (uitvoering tot en met 2032), in aanvulling op de brief van 2019. Voor de eerste tranche waren in 2018 al maatregelen gekozen voor de Grevelingen en de Eems-Dollard.

Eind 2020 hebben de ministers van LNV en IenW het Whitepaper voor het Natuurwinstplan Grote Wateren ondertekend. Het plan moet betere afstemming brengen tussen noodzakelijke systeemingrepen en realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000. De systeemingrepen maken de grote wateren ecologisch veerkrachtiger, robuuster en dynamischer. In sommige grote wateren zijn mogelijk niet alle aangewezen soorten en habitattypen in een gunstige staat van instandhouding te brengen met de systeemingrepen.

Waddengebied en Eems-Dollard

Op 1 januari 2020 is de nieuwe governance voor het Waddengebied in werking getreden, met het Bestuurlijk Overleg (BO) Waddengebied (overheden), het Omgevingsberaad Waddengebied (maatschappelijke organisaties en gebruikers) en de Beheerautoriteit Waddenzee (beheerders).

Agenda voor het Waddengebied 2050

Eind 2020 heeft de minister van IenW de Agenda voor het Waddengebied 2050 aan de Tweede Kamer gestuurd. De Agenda biedt een gezamenlijk richtinggevend en integraal perspectief voor de ontwikkeling van het Waddengebied. De hoofddoelstellingen voor de Waddenzee (duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en behoud van het unieke open landschap) en voor het Waddengebied (veilig, vitaal en veerkrachtig in 2050) zijn verankerd in de Nationale Omgevingsvisie. De Agenda is opgesteld in samenwerking met de provincies, gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties en het bedrijfsleven in het Waddengebied. In 2020 is een start gemaakt met het bijbehorende Uitvoeringsprogramma en – in lijn met de motie-Dijkstra en Geurts – het traject naar een brede impactanalyse om de effecten op ecologie en economie in balans met elkaar te kunnen afwegen.

Meerjarig Adaptief programma Eems-Dollard 2050

In 2020 is het programmaplan voor de tweede fase van het programma Eems-Dollard 2050 (ED2050) opgesteld. Thema's als klimaatadaptatie, leefbaarheid en duurzame economie krijgen een sterker accent. Met de ervaringen en inzichten uit de eerste fase zijn de strategieën voor de komende vijf jaar geactualiseerd. Het voornemen is ED2050 nog meer te verbinden met de opgaven voor ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid in het gebied en kansen te benutten voor klimaatadaptatie en duurzame economie.

Eind 2020 zijn in het Bestuurlijk Overleg MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport) besluiten genomen over twee belangrijke projecten van ED2050. Voor het pilotproject Buitendijkse slibsedimentatie is de voorkeursbeslissing genomen. Komend jaar vindt de planuitwerking plaats. Het project bestaat uit organisch vormgegeven rijshouten dammen in de Dollard om slib in te vangen. Voor het project Eemszijlen-Grootepolder is het startsein voor de verkenning gegeven. Het doel is hier, als onderdeel van het gebiedsproces Eemszijlen, een brede, natuurlijke en leefbare kustzone te creëren, met onder meer een zoet-zoutovergangsgebied, betere zoetwatervoorziening en een recreatiesluis in het centrum van Delfzijl.

IJsselmeergebied

In het IJsselmeergebied lopen twee projecten van de Programmatische Aanpak Grote Wateren: Ecologische waterkwaliteit Friese IJsselmeerkust en Noord-Hollandse Markermeerkust. Voor beide projecten is eind 2020 de MIRT-verkenningsfase gestart. Beiden verkenningen zijn naar verwachting eind 2021 klaar.

In het kader van de Agenda IJsselmeergebied 2050 zijn in 2020 verschillende stappen gezet. Het Bestuurlijk Platform IJsselmeergebied (BPIJ) liet een studie naar de robuustheid van het IJsselmeergebied bij droogte uitvoeren, via het principe van joint fact finding. Belangrijke conclusie is dat het nieuwe flexibele peilbeheer een grotere waterbuffer mogelijk maakt

dan het vaste zomerpeil dat voorheen werd gehanteerd. In opdracht van het BPIJ is de Handreiking Omgevingskwaliteit ontwikkeld: een instrument om een gestructureerd gesprek over ruimtelijke ontwikkelingen te voeren. Door de invoering van een zoutmonitoringsmeetnet is het risico op problemen met drinkwaterwinning sterk afgenomen. Tot slot hebben aanpassingen plaatsgevonden aan de spuisluizen in de Afsluitdijk.

Eind 2020 heeft de minister van IenW een subsidieregeling opengesteld om jachthavens toegankelijk te houden bij een lager waterpeil in het IJsselmeergebied. Beheerders van jachthavens en vaargeulen naar jachthavens kunnen hiermee compensatie krijgen voor extra baggerwerk. De subsidieregeling geldt tot en met augustus 2025; mogelijk wordt de regeling daarna verlengd.

Rivieren

In het programma Integraal Riviermanagement (IRM) is met verschillende bouwstenen verder gewerkt aan een integrale toekomst van het Nederlandse rivierengebied. In 2020 hebben overheden, ondernemers en particulieren tijdens verschillende (digitale) bouwdagen meegewerkt aan een Beeld op de Rivieren. Samen met de Notitie Realistische Beleidsopties vormt dit een belangrijke basis voor de ontwikkeling van kansrijke alternatieven voor het rivierengebied. Beide producten zijn in de eerste helft van 2021 gepubliceerd. De bestuurlijke partners (IenW, LNV en BZK samen met de deltacommissaris en de relevante provincies en waterschappen) hebben eind 2020 tijdens het Deltacongres in een intentieovereenkomst de gezamenlijke ambitie voor IRM bevestigd.

Zuidwestelijke Delta

Deltares heeft medio 2020 de studie Klimaatrobuustheid van het waterbeheer van het Volkerak-Zoommeer opgeleverd. Daaruit blijkt dat de huidige zoetwaterfunctie van het Volkerak-Zoommeer de komende decennia niet onder druk komt te staan als tenminste voldaan wordt aan de volgende randvoorwaarden: hoge leveringszekerheid van de inlaat bij de Volkeraksluizen (40 m^3/s), beperkte toename van de zoute kwel door de zeespiegelstijging en effectieve zoutlekbeheersing bij de Krammersluizen. Op langere termijn (na 2050) kunnen wel problemen ontstaan als door klimaatverandering meer verzilting optreedt.

Begin 2020 is de zandsuppletie Roggenplaat opgeleverd. Het doel is de zandhonger in de Oosterschelde te bestrijden. Eind 2020 hebben de deelnemers van het Bestuurlijk Overleg MIRT besloten de planuitwerking voor de zandsuppletie Galgeplaat voor te bereiden. Beide projecten zijn onderdeel van de Programmatische Aanpak Grote Wateren.

Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta

Eind 2020 is in het Bestuurlijk Overleg MIRT de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 vastgesteld, als gebiedsgerichte uitwerking van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). De wateropgave is hierin verbonden met de opgaven voor de regionale economie en

prioritaire opgaven uit de NOVI, zoals circulaire economie, energietransitie en klimaatadaptatie. De Gebiedsagenda omvat een langetermijnperspectief tot 2050, een kennis- en innovatieprogramma en een oriënterende uitvoeringsagenda tot 2030. De agenda is het resultaat van een uitgebreid gebiedsproces met maatschappelijke organisaties, ondernemers, inwoners en overheden. Het is een inspiratiedocument voor het vervolgtraject van de maatschappelijke en bestuurlijke samenwerking in de regio.

5 Water en duurzaamheid

bijdragen aan een duurzame delta

De coronapandemie leidde tot een tijdelijke afname van de CO_2-uitstoot, maar dit is zeker geen oplossing voor de wereldwijde duurzaamheidsvraagstukken. De waterbeheerders en drinkwaterbedrijven hebben ambitieuze doelen voor duurzaamheid gesteld. In 2020 werkten ze gestaag verder aan de energietransitie, circulaire werkwijzen en een duurzame bedrijfsvoering.

Energietransitie

De watersector werkt op verschillende manieren aan de energietransitie, bijvoorbeeld door watersystemen, rioolwater en drinkwater te gebruiken als warmte- en koudebron (aquathermie). Overheden, netbeheerders, kennisinstellingen en marktpartijen werken hieraan via de Green Deal Aquathermie. In 2020 lag de nadruk op de ontwikkeling, verspreiding en uitwisseling van kennis. Belangrijke vraag is onder welke voorwaarden deze nieuwe energiebron kan worden benut. In 2020 was aquathermie in zeven van de negen proeftuinen van het Programma Aardgasvrije Wijken de bron voor het verwarmen van een wijk. Het lijkt erop dat een flink deel van de warmte- en koudevraag in de gebouwde omgeving met aquathermie is in te vullen. Dat draagt niet alleen bij aan het verminderen van de CO_2-uitstoot, maar ook aan het bestrijden van hittestress. De Green Deal Aquathermie loopt tot mei 2022.

De ILT heeft de laatste jaren het toezicht op boringen voor warmte-koudeopslag (WKO) geïntensiveerd, omdat de regels voor deze boringen slecht werden nageleefd. Het aantal WKO-systemen groeit sterk. Deze systemen zijn van belang voor de energietransitie, maar ze vormen ook een risico voor de kwaliteit van het grondwater en de drinkwatervoorziening. Zo kan lekkage optreden van vloeistoffen uit de WKO-systemen en bij onzorgvuldig uitgevoerde boringen kan verontreinigd grondwater zich verspreiden naar de diepte. Provincies hebben deze bodemenergiesystemen daarom verboden in bestaande grondwaterbeschermingsgebieden en boringvrijezones ingesteld rond grondwateronttrekkingen voor de drinkwatervoorziening. Het ministerie van BZK heeft verkend hoe informatie over bestaande en nieuwe WKO's in de Basisregistratie Ondergrond kan komen te staan. De invulling vindt plaats in 2021/2022.

Waterkeringen en aangrenzende gebieden zijn aantrekkelijk voor het opwekken van windenergie. Bij de Krammersluizen en de Oosterscheldekering staan bijvoorbeeld al windmolens. Ook waterschappen verkennen de mogelijkheden. In 2020 zijn op enkele binnenwateren die de waterschappen beheren drijvende zonnepanelen aangebracht.

Als invulling van het Klimaatakkoord werken de waterschappen samen met de andere ondertekenaars van het akkoord aan reductie van de CO_2-uitstoot met 49% in 2030. In 2025 willen de waterschappen al volledig energieneutraal zijn. De Unie van Waterschappen verkent tegen welke belemmeringen de waterschappen aanlopen op juridisch, technisch, financieel en sociaal vlak en agendeert deze bij partijen die een oplossing kunnen bieden.

Programma Waterbeheer en Regionale Energiestrategieën

In het Programma Waterbeheer en Regionale Energiestrategieën (WARES) voeren de Unie van Waterschappen en STOWA verschillende onderzoeken uit naar de inzet van het waterbeheer voor de uitvoering van het Klimaatakkoord. Het accent ligt op de bijdrage van waterschappen aan de Regionale Energiestrategieën (RES'en). Het ministerie van BZK heeft hiervoor een subsidie van € 1,2 miljoen beschikbaar gesteld. Het WARES-onderzoek richt zich op drie onderwerpen: Aquathermie, Duurzame Energie en Juridische zaken. In 2020 zijn studies over aquathermie, kleine windmolens, bouwstenen voor opslag van energie en een juridisch inventarisatie opgeleverd.

Circulaire economie

Rijkswaterstaat, de waterschappen en andere partijen in de bouw en de grond-, weg- en waterbouwsector willen in 2030 circulair werken. Dit is vastgelegd In de Transitieagenda Circulaire Bouweconomie. In 2020 organiseerden de waterschappen onder meer tweemaandelijkse circuleer-ateliers om de samenwerking tussen overheden en het bedrijfsleven aan de circulaire werkwijze te bevorderen. De koepels IPO, VNG en Unie van Waterschappen trekken zoveel mogelijk gezamenlijk op (kennisinfrastructuur, informatie delen).

Bij het circulair gebruik van producten en materialen lopen overheden en bedrijven tegen belemmeringen in wet- en regelgeving over afval aan. In 2020 zijn in opdracht van het ministerie van IenW twee verkenningen uitgevoerd, naar de begrippen afval en product en naar experimenteerruimte.

Bodemdaling

Bodemdaling in West- en Noord-Nederland levert veel schade op aan infrastructuur, gebouwen, natuur en gewassen. Het Rijk heeft in de Nationale Omgevingsvisie de ambitie opgenomen dat in 2050 de schade door bodemdaling beperkt is en dat de bodemdaling zelf door een samenhangende aanpak aanzienlijk verminderd is.

Veenweide

In het landelijke gebied is de oxidatie van veen door een verlaagde grondwaterstand de belangrijkste oorzaak van bodemdaling. Bij dat proces komen broeikasgassen vrij. In het Klimaatakkoord is afgesproken de CO_2-uitstoot van veenweidegebieden met ten minste 1 megaton te verminderen in 2030. In 2020 is besloten dat overheden en maatschappelijke (gebieds)partners onder regie van de provincies Regionale Veenweidestrategieën opstellen

met maatregelen om de doelstelling voor 2030 te bereiken. De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) heeft in 2020 advies uitgebracht over de aanpak van bodemdaling in veenweidegebieden, met het Groene Hart als casus. De Raad adviseert een nationale aanpak met coördinatie door het Rijk en uitvoering van maatregelen (onder meer waterbeheermaatregelen) in gebiedsprocessen.

Funderingsschade

In bebouwde gebieden treedt bodemdaling op door het gewicht van bebouwing op de slappe ondergrond. Dat leidt onder meer tot schade aan funderingen. De droge zomers van de afgelopen jaren hebben in 2020 geleid tot een toename van de zakkings- en funderingsschade. De gebouweigenaren zijn verantwoordelijk voor de schade. Dit leidt vaak tot financiële en maatschappelijke problemen. Gemeenten kunnen helpen door maatregelen in de openbare ruimte uit te voeren (zoals infiltratie- en drainagesystemen) en door informatie en financieringsmogelijkheden aan te reiken. Het ministerie van BZK en het Kenniscentrum Aanpak Funderingsproblematiek (KCAF) bieden kennis en handreikingen.

Biodiversiteit

Het waterbeheer draagt sterk bij aan het behoud en de versterking van de biodiversiteit in Nederland. Zo zorgen de maatregelen voor de Kaderrichtlijn Water, Natura 2000 en de Programmatische Aanpak Grote Wateren voor robuuste leefgebieden in en rond de wateren. Eind 2020 heeft het ministerie van LNV het Uitvoeringsprogramma Natuur aan de Tweede Kamer gestuurd. Daarin staan de afspraken met de provincies en de ministeries van IenW en Defensie over de inzet van middelen uit het Programma Natuur. De waterbeheerders spelen een belangrijke rol bij de uitwerking van dit programma. Zo krijgt de natuur van het rivierengebied speciale aandacht. Ook zal het nodig zijn de hydrologie van sommige gebied aan te passen om de natuur robuuster te maken, bijvoorbeeld om verdroging tegen te gaan. De middelen vormen een aanvulling op de inzet voor de Kaderrichtlijn Water en de Programmatische Aanpak Grote Wateren. Eind 2020 heeft de Unie van Waterschappen het Deltaplan Biodiversiteitsherstel ondertekend. De waterschappen gaan zich actief inzetten om de Nederlandse biodiversiteit te versterken.

Uitheemse rivierkreeft

Exoten in het Nederlandse ecosysteem hebben grote aandacht, ook in het waterbeheer en -beleid. Uitheemse rivierkreeften zijn steeds vaker massaal aanwezig in regionale wateren. Vooral in West- en Midden-Nederland vormen de kreeften een bedreiging voor het watersysteem, met name voor de aquatische ecologie. Verschillende waterschappen hebben pilots uitgevoerd om de negatieve gevolgen van de uitheemse rivierkreeften te verminderen. Dat heeft nog geen passende maatregel opgeleverd.

Duurzame bedrijfsvoering

Alle overheden hebben zich achter het Klimaatakkoord geschaard, ook de waterbeheerders en drinkwaterbedrijven. Daarbij hebben ze aangegeven dat ze hun CO_2-uitstoot in 2030 met 49% willen hebben verminderd ten opzichte van 1990. De waterschappen willen bovendien in 2025 100% energieneutraal zijn. Daarnaast hebben alle overheden het Grondstoffenakkoord ondertekend, gericht op een circulaire economie in 2050.

De ambitie van de Green Deal Duurzaam GWW 2.0 is dat duurzaamheid integraal onderdeel is van alle GWWprojecten (grond-, weg- en waterbouw) in Nederland. De doelstelling voor 2020 was de instrumenten van de Aanpak Duurzaam GWW in alle GWWprojecten toe te passen, bij planvorming, aanleg, aanbesteding, beheer en onderhoud. Bij de waterschappen is duurzaamheid steeds vaker integraal onderdeel van projecten. De ambities van het Klimaatakkoord en het grondstoffenakkoord krijgen zo een vertaling in de bedrijfsvoering.

In 2020 hebben de waterbeheerders een belangrijke stap gezet met duurzaam aanbesteden in het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Duurzaamheid is opgenomen in de processen. Het Rijk en de waterschappen onderzoeken hoe ze sneller tot duurzame aanbesteding kunnen komen met een eenduidige uitvraag en andere tools. De waterschappen en Rijkswaterstaat gaan bij aanbestedingen pilots uitvoeren met zero-emissie-bouwmaterieel. De kennis en ervaring die de pilots opleveren, zijn van belang om tot zero-emissie in de bouw te komen, zoals afgesproken in het Klimaatakkoord.

In 2020 is onder meer in de volgende projecten aan duurzaamheid gewerkt:

- In het programma Innovatieve Kustlijnzorg werkt IenW (als launching customer) samen met marktpartijen aan duurzame en kosteneffectieve innovaties voor het kustonderhoud. Als een innovatie duurzaam en kosteneffectief blijkt, dan past Rijkswaterstaat deze ten minste eenmaal toe in het reguliere kustonderhoud.
- Emissieloos en circulair bouwen is een belangrijk uitgangspunt geweest bij de uitbesteding en opzet van het HWBP-project Sterke Lekdijk (55 km dijkversterking). De betrokken partijen werken nauw samen aan innovatieve oplossingen.
- Voor de Langeraarse Plassen is ten behoeve van de Kaderrichtlijn Water een plan gemaakt om grond te baggeren en binnen het gebied te hergebruiken. Onderdeel van de aanbesteding was emissieloos baggeren en grondverzet. De winnende opdrachtnemer bouwt nu een bestaande baggerzuiger en kraan om naar elektrische aandrijving.

6 Internationaal

samen sterk voor wateropgaven wereldwijd

Wereldwijd trekt het Nederlandse waterbeheer de aandacht: de integrale werkwijze en oplossingen met aandacht voor de lange termijn, de manier van samenwerken en participatie en de structurele financiering. Door onze kennis en kunde beschikbaar te stellen, helpen we andere landen met het oplossen van watervraagstukken en openen we deuren voor de Nederlandse watersector.

Global Commission on Adaptation

De in Nederland gevestigde Global Commission on Adaptation heeft eind 2020 het rapport "Adapt Now: a global call for leadership on climate resilience" uitgebracht, als opmaat naar de eerste mondiale klimaatadaptatietop in 2021. Het rapport gaat uitgebreid in op adaptatievraagstukken die met water te maken hebben, zoals zeespiegelstijging en droogte. Nederland, de Wereldbank en het World Resources Institute hebben ten behoeve van de top de Water Action Track opgesteld, met als hoofdboodschap dat klimaatadaptatie alleen duurzaam en succesvol kan zijn als water daar een rol in speelt. Eind 2020 lanceerde de Commission de Water Adaptation Hub: een digitale samenwerkingsruimte om kennis over water en klimaatadaptatie actief te verbinden.

Europese waterinitiatieven

Green Deal

In de Europese Green Deal staan de ambities van de EU voor klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit en circulaire economie, waaronder ook een ambitie voor "verontreiniging beëindigen". In 2020 heeft de Europese Commissie deze ambities uitgewerkt in het Actieplan Circulaire Economie, de Biodiversiteitsstrategie, de strategie voor Duurzame Chemische Stoffen en het EU Klimaatpact. Ook zijn de onderhandelingen over de EU Klimaatwet gestart. In 2021 volgt het actieplan Verontreiniging beëindigen. Al deze plannen, strategieën en wetten hebben raakvlakken met het waterbeleid.

Missions Horizon Europe

Eind 2020 hebben de EU-lidstaten Horizon Europe vastgesteld, het Europese onderzoeks- en innovatieprogramma voor de periode 2021-2027. Hier horen vijf *missions* bij: afspraken met ambitieuze doelen om innovaties te ontwikkelen voor de aanpak van grote wereldwijde uitdagingen. Het waterbeleid heeft sterke raakvlakken met vier van de vijf missions: 'klimaatadaptatie en maatschappelijke transformatie' (onder meer zeespiegelstijging en klimaatverandering), 'schone oceanen, zeeën en binnenwateren', 'klimaatneutrale steden' en 'bodemgezondheid en voedsel'.

Gemeenschappelijk landbouwbeleid

In 2020 hebben de ministeries van IenW en LNV, de provincies en de waterschappen meegewerkt aan de voorbereiding van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU. Door vertraging in verschillende EU-onderhandelingen treedt het GLB niet in 2021, maar in 2023 in werking. In 2021 en 2022 blijft een aantal bestaande regelingen bestaan, maar de focus verschuift naar doelen voor klimaat, biodiversiteit, bodem en kringlooplandbouw. De waterschappen zullen in 2021-2022 van de regelingen gebruik maken en brengen jaarlijks maximaal € 30 miljoen in voor cofinanciering. De focusdoelen sluiten goed aan bij de uitdagingen in het waterbeheer. De ministeries en de Unie van Waterschappen hebben afgesproken om doelen voor waterkwaliteit en waterkwantiteit op te nemen in het Nationaal Strategisch Plan (de nationale uitwerking van GLB 2023-2027) en te verankeren in de regelingen voor agrariërs en plattelandsontwikkeling.

Herziening Richtlijn Stedelijk afvalwater en Drinkwaterrichtlijn

In 2020 is de Europese Commissie gestart met de herziening van de Richtlijn stedelijk afvalwater. Nederland heeft een Interbestuurlijk Dossierteam opgezet met experts van departementen en decentrale overheden om input te leveren.

Eind 2020 heeft de EU de herziene Drinkwaterrichtlijn vastgesteld. Lidstaten hebben twee jaar de tijd om de nieuwe vereisten van de richtlijn in de nationale regelgeving op te nemen. De nieuwe richtlijn geeft onder meer een risicogebaseerde aanpak van bron tot kraan, met kwaliteitseisen voor drinkwaterbronnen, minimumeisen voor materialen en chemicaliën die in contact met drinkwater staan en nieuwe of aangescherpte normen voor probleemstoffen als PFAS en lood. Ook voorziet de richtlijn in maatregelen voor betere toegang tot drinkwater en betere informatie voor klanten.

Nederlandse Internationale Waterambitie

In de Nederlandse Internationale Waterambitie (NIWA) staat klimaatadaptatie centraal. Het programma Partners voor Water (PVW), het belangrijkste uitvoeringsprogramma van de NIWA, loopt in 2021 af. De evaluatie van het programma in 2020 was zeer positief. Daarom is een vervolg in 2022-2027 in voorbereiding. Het programma heeft in 2020 vertraging opgelopen door de wereldwijde coronacrisis. Veel projecten zijn verlengd of uitgesteld tot 2021.

Blue Deal en Dutch Water Authorities

2020 had het eerste volledige uitvoeringsjaar van de Blue Deal moeten zijn. Met dit programma van de waterschappen en de ministeries van BZ en IenW wil Nederland 20 miljoen mensen wereldwijd helpen aan schoon, voldoende en veilig water. Door de coronacrisis liep 60% van de activiteiten vertraging op. Reizen naar buitenlandse partners was niet mogelijk, maar de partnerschappen hebben in hoog tempo digitale werkvormen ontwikkeld, onder meer voor stakeholderbijeenkomsten, samenwerking aan waterallocatie-

plannen en trainingen. Ook hebben ze vaker lokale vertegenwoordigers ingezet om de uitvoering van Blue Deal-activiteiten te ondersteunen. Deze positieve ontwikkelingen zijn benut voor het jaarplan 2021.

Door de coronacrisis ontving Dutch Water Authorities – het buitenlandloket van de waterschappen – in 2020 nauwelijks buitenlandse delegaties. Ter vergelijking: in 2019 kreeg het loket ruim 200 verzoeken voor samenwerking uit het buitenland.

Internationale rivierencommissies

De landen in de internationale stroomgebieden van de Rijn, Maas en Schelde en Eems stemmen het beheer en beleid voor de rivieren onderling af. Begin 2020 vond in Amsterdam de Rijnministersconferentie plaats onder voorzitterschap van minister Van Nieuwenhuizen. De Rijnministers hebben het Programma Rijn 2040 vastgesteld. Hierin staan onder meer afspraken om ook de Frans-Duitse Bovenrijn passeerbaar te maken voor vis, de emissies van microverontreinigingen in 2040 met 30% te verminderen en te werken aan een gezamenlijke aanpak van de effecten van laagwater in het Rijnstroomgebied. De Internationale Maascommissie heeft in 2020 fase 1 van het plan van aanpak voor extreem laagwater vastgesteld.

7 Beleid en bestuur

heldere kaders voor het waterbeheer

Met de nieuwe Omgevingswet, de Nationale Omgevingsvisie en het Nationaal Waterprogramma krijgt het waterbeheer de komende jaren nieuwe, integrale kaders. De coronacrisis leidde in 2020 tot het besluit om de inwerkingtreding van de Omgevingswet uit te stellen, maar het werk aan het Nationaal Waterprogramma ging voortvarend door. Ook de beveiliging van de digitale waterinfrastructuur kreeg weer grote aandacht.

Corona

In vergelijking met veel andere sectoren heeft de watersector beperkte gevolgen ondervonden van de coronacrisis.
Na het uitbreken van de pandemie hebben de partijen in de watersector de continuïteitsplannen in werking gezet en protocollen vastgesteld om de dienstverlening te borgen. Met inachtneming van de RIVM-richtlijnen is zoveel mogelijk doorgewerkt aan de infrastructuur. Verschillende organisaties hebben hun continuïteitsplannen ge-updatet en waar nodig de lijsten met kritische functies uitgebreid. De effecten op het hoofdwatersysteem, de drinkwaterlevering, het stedelijk waterbeheer en de rioolwaterzuivering bleven daardoor beperkt. Rijkswaterstaat heeft een taskforce met het bedrijfsleven opgezet om te bespreken hoe het werk in de Grond-, Weg- en Waterbouwsector door kan gaan en mogelijkheden te zoeken om opdrachten naar voren te halen voor behoud van de werkgelegenheid in de sector.

Omgevingswet en Nationale Omgevingsvisie

Omgevingswet

De Waterwet gaat grotendeels op in de Omgevingswet. In 2020 heeft het Digitaal Stelsel Omgevingswet verder vorm gekregen. Zo zijn heel precieze begrenzingen opgenomen in waterkaarten en zogenoemde vragenbomen opgesteld. Gebruikers kunnen straks een punt op de kaart aanwijzen en krijgen dan een overzicht van alle regels die daar gelden. De vragenbomen maken duidelijk of de gebruiker een activiteit moet melden of een vergunning moet aanvragen als de Omgevingswet in werking is. De informatie op de website van de Helpdesk Water heeft in 2020 grotendeels een plaats gekregen op de website van het nieuwe Informatiepunt Leefomgeving. Deze transities lopen door in 2021.

Nationale Omgevingsvisie

Op 11 september 2020 heeft de minister van BZK de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) aangeboden aan de Tweede Kamer. Onderdeel van de visie is de beleidskeuze dat

Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is (prioriteit 1). Voor de hele NOVI is water (samen met bodem) als een van de ordenende principes gehanteerd. Dit komt onder meer tot uitdrukking in de nationale belangen die het kabinet wil borgen en de voorkeursvolgordes voor verstedelijking en regionaal waterbeheer. De NOVI geeft de strategische hoofdlijnen van het waterbeleid. Het huidige nationaal waterplan (2016-2021) en het daarop volgende Nationaal Waterprogramma (2022-2027) geven daar nadere uitwerking en uitvoering aan (zie hieronder).

Nationaal Waterplan 2016-2021

Het Nationaal Waterplan 2016-2021 vormt het integrale kader voor het waterbeleid van het Rijk voor de planperiode 2016-2021. Het plan geeft uitvoering aan de Europese richtlijnen voor waterkwaliteit, de mariene strategie en overstromingsrisico's. Figuur 3 laat de voortgang van de mijlpalen zien. Belangrijke onderdelen van het Nationaal Waterplan zijn de bijlagen waarmee Nederland invulling geeft aan Europese regelgeving: de Stroomgebiedbeheerplannen voor de Kaderrichtlijn Water, de Overstromingsrisicobeheerplannen voor de Richtlijn Overstromingsrisico's en de Beleidsnota Noordzee 2016-2021 inclusief de maatregelen voor de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. De hoofdlijnen van het waterbeleid, onder meer uit het Nationaal Waterplan 2016-2021, vormen een onderdeel van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI).

De opvolger is het Nationaal Waterprogramma 2022-2027 (NWP). Het ministerie van IenW is eind 2019 gestart met het opstellen van dit programma. Het NWP geeft niet alleen de hoofdlijnen van het nationale waterbeleid, maar ook het beheer van de Rijkswateren en Rijksvaarwegen, wat tot nu toe in het Beheerplan Rijkswateren stond. Voor het waterbeleid is het NWP een uitwerking van de Nationale Omgevingsvisie. De ruimtelijke aspecten van het NWP hebben de status van structuurvisie, op basis van de Wet ruimtelijke ordening. Een nieuw thema is klimaatadaptatie: het belang hiervan is de afgelopen jaren sterk toegenomen en daarom geeft het NWP een verdere uitwerking aan beleid en uitvoering voor klimaatadaptatie.

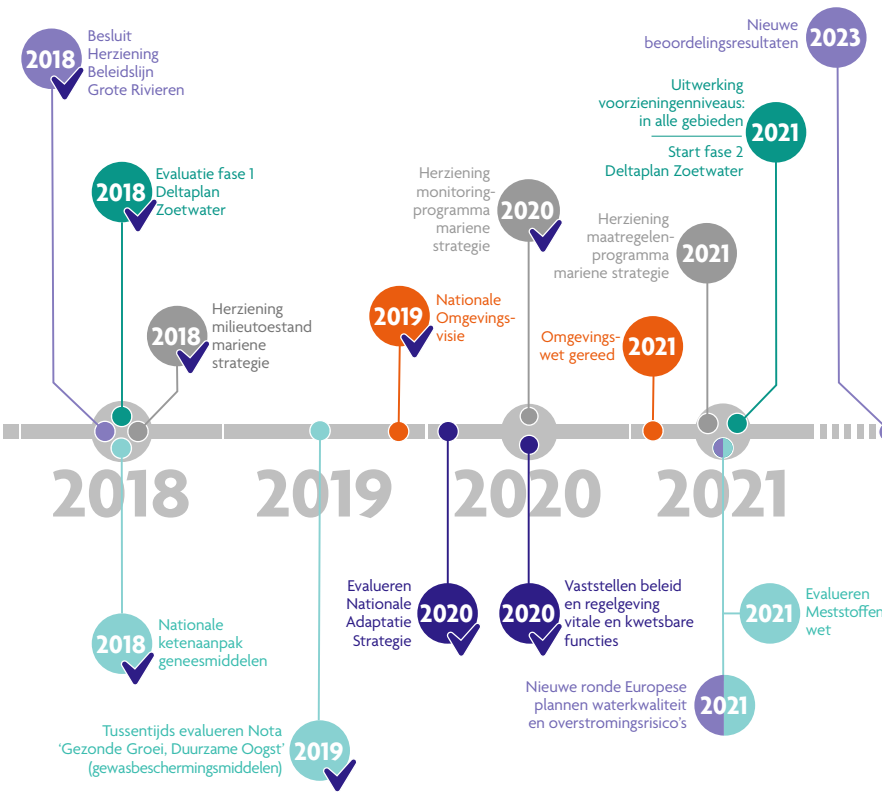
Voor het Ontwerp-NWP (inclusief bijlagen) zijn een PlanMER en een Passende beoordeling opgesteld. De inzichten daaruit zijn verwerkt in het Ontwerp-NWP. Het Ontwerp-NWP 2022-2027 en de bijlagen liggen sinds maart 2021 zes maanden ter inzage, samen met het PlanMER en de Passende Beoordeling.

Watertoets

De Watertoets is een belangrijk onderdeel van de bouwregelgeving. Via dit proces bespreken initiatiefnemers hun plannen in een vroeg stadium met waterbeheerders. De Unie van Waterschappen en het ministerie van IenW hebben naar aanleiding van Kamervragen geïnventariseerd hoe en in welke mate de waterschappen sinds 2015 hebben geadviseerd in het kader van de Watertoets. De resultaten verschijnen in 2021 in de

Mijlpalen Nationaal Waterplan 2016-2021

Routekaart voor de Tweede Kamer

Jaarlijkse rapportages

Voorjaar	Financieel jaarverslag
	De Staat van Ons Water
	Voortgangsrapportage Grote Projecten
Najaar	Begroting
	Deltaprogramma
	MIRT-overzicht
	Voortgangsrapportage Grote Projecten

Thema's

- Ambitie en sturing
- Waterveiligheid
- Zoetwater
- Waterkwaliteit
- Gebiedsgerichte uitwerkingen
- Water en omgeving

✓ Uitgevoerd

themarapportage Voldoende Water. De Watertoets is in de Omgevingswet verankerd als 'weging van het waterbelang', met de ambitie deze weging nog eerder in het proces te laten plaatsvinden.

Topsectoren- en innovatiebeleid

In 2019 heeft het kabinet het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid vastgesteld, gericht op vier maatschappelijke thema's. In 2020 zijn de topsectoren, samen met de ministeries en kennisinstellingen, begonnen met het ontwikkelen van kennis en innovatie. De topsectoren Agri & Food, Tuinbouw & Uitgangsmaterialen en Water & Maritiem (thema Landbouw/Water/Voedsel) hebben samen met de ministeries van LNV en IenW een oproep gedaan voor onderzoeksvoorstellen in publiek-private samenwerking. Ook cross-overvoorstellen op het terrein van water en landbouw zijn gehonoreerd.
Thecla Bodewes volgt in 2021 Annemieke Nijhof op als boegbeeld van de topsector Water en Maritiem.

Aanvullende afspraken Bestuursakkoord Water

In 2020 gaven de partijen in de waterketen (gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven) samen met het Rijk invulling aan de Aanvullende afspraken Bestuursakkoord Water. De afspraken gaan over vier onderwerpen: 1. bruikbare en toegankelijke informatie, 2. cybersecurity, 3. samenwerking en 4. implementatie van de Omgevingswet in de waterketen.

Met alle vier onderwerpen uit het aanvullend BAW is voortgang geboekt. Zo hebben de partners afspraken gemaakt over het gebruik en de ontsluiting van data (zie hieronder bij Digitalisering en dataficering) en is in het programma 'Versterken cyberweerbaarheid in de watersector' gewerkt aan cybersecurity (zie hieronder bij Cybersecurity). In opdracht van het ministerie van IenW is een start gemaakt met de Handreiking Stedelijk waterbeheer onder de Omgevingswet, met name voor gemeenten, omgevingsdiensten en waterschappen. De handreiking is in 2021 klaar.

Eind 2020 zijn de trajecten van het Bestuursakkoord Water en de Aanvullende afspraken BAW afgerond. In de Stuurgroep Water hebben de partners afgesproken om samen te inventariseren welke afspraken ze willen continueren.

Digitalisering, digitale transformatie en dataficering

De partners van het Bestuursakkoord Water (BAW) hebben afgesproken hun gegevens over water onderling effectiever te delen. Dat gebeurt met het principe van FAIR: Findable, Accessible, Interoperable, Reusable. De partijen doen in use cases ervaring op. In 2020 zijn drie use cases van start gegaan waarin Rijk, Rijkswaterstaat, gemeenten, provincies, de drinkwaterbedrijven en de waterschappen samenwerken aan FAIR data: Samenwerken in de Ondergrond, Droogte en Waterveiligheid. Bij positief resultaat vindt in 2021 opschaling van de use cases plaats. In 2020 zijn ook plannen gemaakt voor nieuwe pilots en het FAIR maken van bestaande systemen. Er is Europese subsidie aangevraagd om de transitie naar FAIR data over het kantelpunt te helpen.

De waterschappen werken ook aan een digitale transformatie om het werk aan de waterkeringen, het watersysteem, de afvalzuiveringen en de bedrijfsvoering en dienstverlening beter, sneller, slimmer en goedkoper te organiseren. In 2020 heeft de Unie van Waterschappen de handreiking Digitale Transformatie uitgebracht om waterschappen te ondersteunen bij een succesvol verloop van de digitale transformatie binnen de kaders van de wet.

Het ministerie van IenW, Rijkswaterstaat en verschillende waterschappen hebben datastrategieën opgesteld: strategieën om de kansen van digitalisering te benutten voor beleidsopgaven. De organisaties willen hun strategieën verbinden en er samen uitvoering aan geven.

Cybersecurity

De watersector werkt aan de weerbaarheid tegen digitale incidenten met het programma Versterken Cyberweerbaarheid in de watersector 2019-2022. In 2020 zijn in dit programma ook de Aanvullende afspraken BAW en afspraken met de drinkwatersector over cybersecurity ondergebracht. In het programma werken de partijen aan operationele technologie om ketenrisico's te onderkennen, risico's te beheersen en de impact van een cyberincident te mitigeren.

In 2020 zijn de waterschappen begonnen met identificeren van vitale objecten die een verhoogd weerbaarheidsniveau vereisen. Rijkswaterstaat heeft dit al gedaan. In 2020 is ook onderzoek gestart naar de cyberweerbaarheid van digitale ketens in de watersector. Het doel is een methodiek te ontwikkelen om de weerbaarheid van digitale ketens te analyseren. Hiervoor loopt een pilot voor het Noordzeekanaal. Het ministerie van IenW onderzoekt samen met de waterschappen en Rijkswaterstaat aan een Security Operations Centre (SOC) voor de watersector. Het doel is vroegtijdige detectie van een (dreigende) digitale aanval.

Geborgde zetels waterschapsbesturen

Het waterschapsbestuur bestaat deels uit gekozen bestuursleden (categorie Ingezetenen) en deels uit leden die benoemd worden door koepelorganisaties (de zogenoemde geborgde zetels voor de categorieën Ongebouwd, Bedrijven en Natuurterreinen). In 2020 heeft de Commissie-Boelhouwer op verzoek van de minister van IenW advies uitgebracht over het omgaan met geborgde zetels. De minister heeft dit advies aan de Tweede Kamer gestuurd en het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) gevraagd over het rapport te adviseren. Het OFL heeft gesprekken met belanghebbenden en een consultatie georganiseerd en op basis daarvan begin 2021 een rapport naar de Tweede Kamer gestuurd.

In 2020 heeft Groen Links een initiatiefwetsvoorstel ingediend om de geborgde zetels af te schaffen. De Raad van State heeft daar eind 2020 over geadviseerd. Naar verwachting wordt het wetsvoorstel na de verkiezingen van maart 2021 aan de Tweede Kamer gestuurd.

Belastingstelsel waterschappen

Oplossing urgente knelpunten

In 2020 heeft de Unie van Waterschappen onderzoek gedaan naar aanpassingen aan het belastingstelsel voor waterschappen. Het onderzoek richtte zich met name op het oplossen van knelpunten die de waterschappen ervaren bij de belastingheffing. Eind 2020 heeft de Unie van Waterschappen de resultaten aan de minister van IenW gestuurd. Begin 2021 heeft de minister de voorstellen doorgestuurd naar de Tweede Kamer. Voor de meeste voorstellen bestaat breed draagvlak, over een aantal voorstellen vinden nog gesprekken plaats.

Toekomstbestendige bekostiging waterbeheer

De waterschappen willen de bekostiging van het Nederlandse waterbeheer toekomstbestendig maken. Eind 2020 hebben ze de minister van IenW gevraagd voor een aantal onderwerpen samen stappen te zetten. De minister heeft daar positief op gereageerd, ook omdat dit aansluit bij de wens van de Tweede Kamer om de grondwaterheffing en de Belasting Op Leidingwater (BOL) nader uit te werken en de zuiverings- en verontreinigingsheffing meer te baseren op het watergebruik. De Unie van Waterschappen en het ministerie van IenW verkennen in 2021 hoe ze de genoemde onderwerpen in samenhang kunnen aanpakken.

Naar een flexibeler belastingstelsel

Het belastingstelsel van de waterschappen stamt uit 2007. Wijzigingen doorvoeren in het belastingstelsel is ingewikkeld. Het kan wel vijf jaar duren voordat een wens tot aanpassing in een wijziging van de regelgeving resulteert. Het stelsel is niet flexibel genoeg om snel in te spelen op wensen en eisen van de omgeving, bijvoorbeeld voor duurzaamheid en klimaat. Eind 2020 hebben de waterschappen aan de minister van IenW voorgesteld om samen te verkennen of een wendbaarder stelsel mogelijk is, dat enerzijds makkelijker kan mee-ademen met ontwikkelingen en anderzijds robuust en voorspelbaar is. Het ministerie van IenW en de waterschappen gaan hier in 2021 gezamenlijk mee aan de gang.

8 Financiën

doelmatig investeren in de delta

Overheden en drinkwaterbedrijven gaven in 2020 7,7 miljard euro uit om Nederland te beschermen tegen overstromingen en te zorgen voor voldoende en schoon (drink)water. In 2011 hebben de waterpartijen in het Bestuursakkoord Water afgesproken om de doelmatigheid in het waterbeheer verder te vergroten met als doel om de verwachte kostenstijging te verlagen.

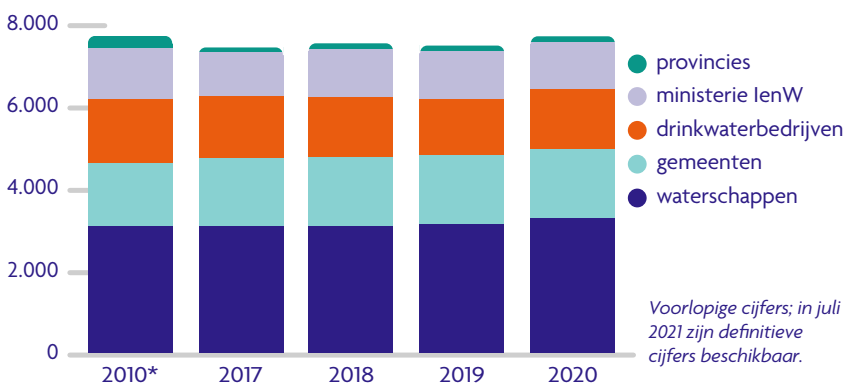
Kosten waterbeheer in Nederland

In 2020 bedroegen de totale kosten van het waterbeheer in Nederland 7,7 miljard euro. Dit is 2,9% meer dan in 2019.

Financiën

Uitgaven verdeeld over overheden

Miljoen euro per jaar, prijspeil 2020

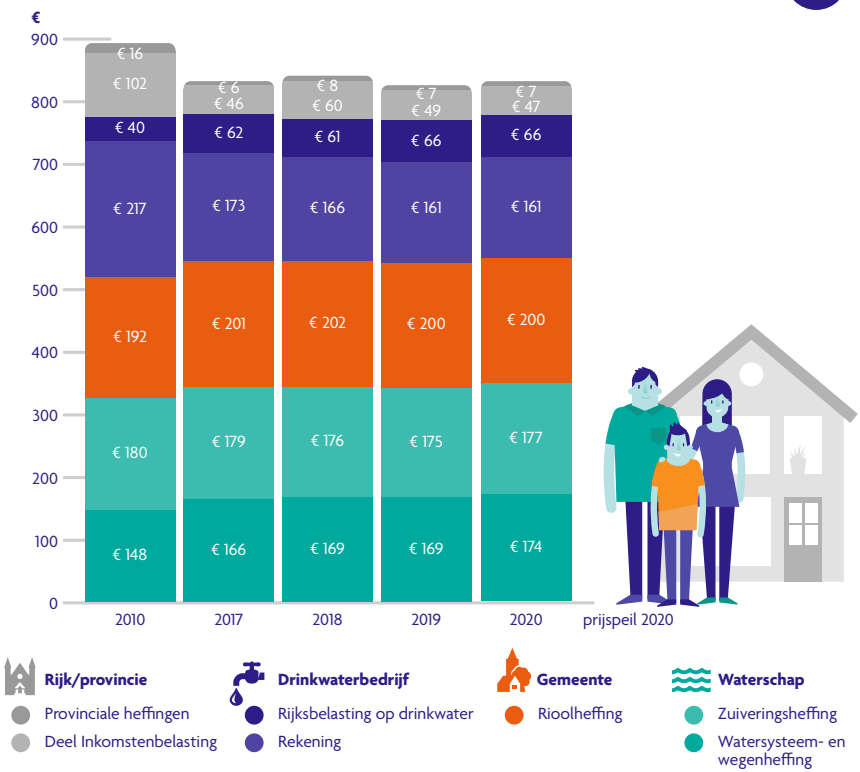

** referentiejaar Bestuursakkoord Water*

De kosten voor het waterbeheer worden via lokale belastingen, rijksbelastingen en drinkwatertarieven betaald door de huishoudens en bedrijven in ons land. Figuur 2 geeft de gemiddelde lastendruk in de afgelopen tien jaar voor een gezin met één kind en een koopwoning van gemiddelde waarde. In 2020 betaalde een dergelijk huishouden gemiddeld 834 euro voor het waterbeheer in Nederland.

Lastendruk meerpersoonshuishouden

Gemiddelde lasten voor watertaken voor een meerpersoonshuishouden met koopwoning

Figuur 2: Gemiddelde lastendruk voor gezin met één kind en een koopwoning (prijspeil 2020)

Doelmatigheidswinst

In onze laaggelegen delta worden voortdurend maatregelen genomen in het watersysteem om de veiligheid, volksgezondheid en bewoonbaarheid te garanderen. De overheden met een rol in het waterbeheer en de drinkwaterbedrijven hebben in 2011 in het Bestuursakkoord Water (BAW) afgesproken om de kostenstijging te beperken (doelmatigheidswinst) en de belastingen en drinkwatertarieven voor huishoudens en bedrijven betaalbaar te houden. Afgesproken is een doelmatigheidswinst te realiseren die oploopt tot ten minste 750 miljoen euro per jaar in 2020.

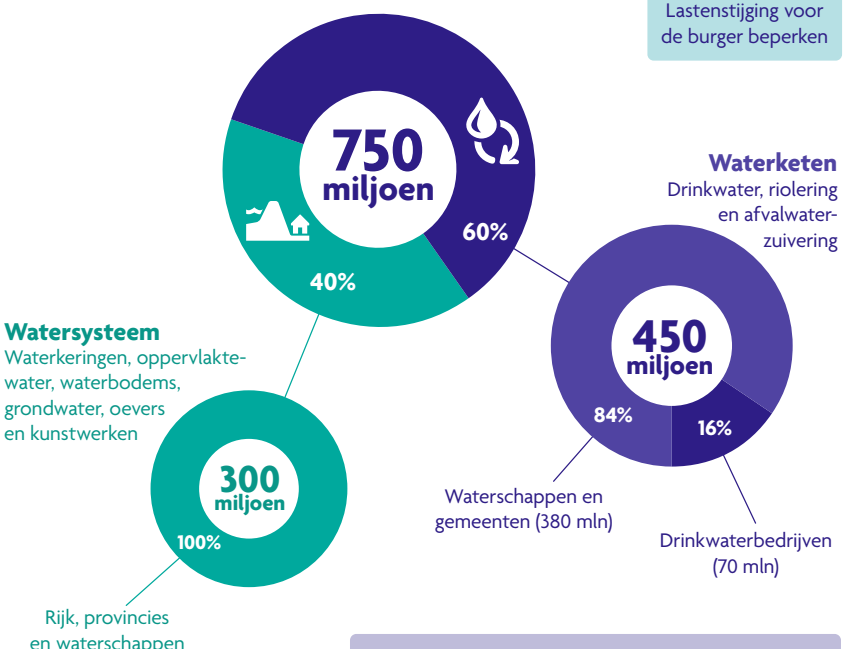
Doelmatigheidswinst

Bestuursakkoord Water 2011

Doelstelling
Nastreven doelmatigheidswinst, oplopend tot 750 miljoen/jaar in 2020

Periode
2010 – 2020

Doel
Lastenstijging voor de burger beperken

Jaarlijkse kosten waterketen en watersysteem
De totale jaarlijkse kosten waren in 2011 ongeveer 7 miljard euro. Zonder maatregelen had dit kunnen oplopen tot 8 à 9 miljard euro in 2020.

Figuur 3: Verdeling van de doelmatigheidswinst

Ieder jaar wordt via twee sporen gerapporteerd over de ontwikkeling van de doelmatigheidswinst:
- Spoor 1: Ontwikkeling van de lokale belastingopbrengsten en kosten;
- Spoor 2: Doelmatigheidswinst in de praktijk.

Elke drie jaar wordt ook gerapporteerd over:
- Spoor 3: Ontwikkeling van de geleverde prestaties.

De 'Monitor Lastenontwikkeling en Doelmatigheidswinst Bestuursakkoord Water over de periode 2010-2019' betreft de afsluitende rapportage over de ontwikkelingen in alle drie de sporen. Hieronder staat een samenvatting.

Spoor 1: Ontwikkeling van de lokale lasten en kosten

Ontwikkelingen in de waterketen

In 2019 zette de gematigde stijging van de belastingen voor de rioolwaterketen zich voort. De belastingopbrengsten van waterschappen en gemeenten in de rioolwaterketen waren 520 miljoen euro lager dan in de prognose die is opgesteld bij het maken van de afspraken in het BAW. De doelmatigheidswinst is daarmee groter dan verwacht. Deze doelmatigheidswinst is mede te danken aan een andere investeringsstrategie. Belangrijke onderdelen zijn:
1. Nut en noodzaak van investeringen worden beter in beeld gebracht.
2. De combinatie van assetmanagement en risicogestuurd onderhoud zorgt ervoor dat de technische levensduur van objecten optimaal wordt benut.
3. Gemeenten en waterschappen nemen vaker gezamenlijk investeringsbeslissingen.

De kosten van de drinkwaterbedrijven ontwikkelden zich in 2019 gunstiger dan in de BAW-prognose en zijn inmiddels 148 miljoen euro per jaar lager dan verwacht bij het sluiten van het BAW. Dit komt met name doordat besparingen sneller zijn doorgevoerd en extra besparingen zijn bereikt in de operationele bedrijfsvoering. De investeringen van veel drinkwaterbedrijven stijgen, maar blijven op sectorniveau nog iets achter bij de prognose. Net zoals in de rioolwaterketen, spelen verbeteringen in het assetmanagement hierbij een belangrijke rol.

Ontwikkelingen in het watersysteem

Diverse doelmatigheidsinitiatieven, waaronder intensivering van de samenwerking met Rijkswaterstaat en de gemeenten bij het heffen en invorderen van lokale belastingen, hebben ertoe geleid dat de belastingopbrengsten van de waterschappen voor het watersysteem in 2019 285 miljoen euro lager waren dan verwacht bij de start van het BAW.

De kosten die provincies voor het waterbeheer maken, zijn ruim 50 miljoen euro per jaar lager dan verwacht bij het sluiten van het BAW, waarbij de vervallen taken buiten beschouwing zijn gelaten. Dit komt met name door intensievere samenwerking van provincies met

waterschappen op het gebied van ruimtelijke planvorming. Ook is de efficiency toegenomen waarmee de afgesproken doelmatigheidswinst van 9 miljoen euro is bereikt.

Rijkswaterstaat realiseerde de doelmatigheidsdoelstelling van 25 miljoen euro per jaar als onderdeel van het programma versoberingen en totaalpakket aan efficiencymaatregelen van 800 miljoen euro per jaar om tot dekking van de onderhoudsopgave tot en met 2020 te komen. De verwachte prognoserealisatie van dit programma bedraagt 815 - 820 miljoen euro per jaar, waarbinnen de BAW-doelmatigheidsdoelstelling ruimschoots gerealiseerd wordt.

Spoor 2: Doelmatigheidswinst in de praktijk

De afgesproken doelmatigheidswinst in de waterketen komt grotendeels tot stand door verbeterde afstemming van taken en intensievere samenwerking tussen gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven. Gemeenten en waterschappen hebben hun krachten gebundeld in 49 regio's, waarbij ook de drinkwaterbedrijven zijn betrokken. Unie van Waterschappen, VNG en Vewin stimuleren en faciliteren regionale samenwerkingsverbanden die ook gebruik kunnen maken van de community om kennis met elkaar te delen, bijvoorbeeld via het digitale platform www.samenwerkenaanwater.nl. De drie koepels brengen jaarlijks de voortgang en het tussentijdse resultaat van de samenwerking in beeld.

Net zoals de gemeenten en de waterschappen werken drinkwaterbedrijven ook buiten de waterketen veel samen met andere organisaties, waaronder de nutsbedrijven. De bedrijven voeren werkzaamheden voor verschillende nutsfuncties, waaronder aanbesteden, projectmanagement en toezicht, zoveel mogelijk gezamenlijk uit.

De waterschappen genereren extra doelmatigheidswinst in het waterbeheer door maatregelen in de eigen organisatie en door de samenwerking met andere waterschappen alsmede met gemeenten, Rijk en provincies te verbreden en te intensiveren. Een voorbeeld is de samenwerking van de waterschappen met de gemeenten op het gebied van belastingheffing.

Voor het hoofdwatersysteem werkt Rijkswaterstaat efficiënter door een daling van de prijs voor zandsuppleties via een andere wijze van aanbesteden en het meerjarig contracteren van het overige variabel onderhoud.

Door provincies wordt doelmatigheidswinst behaald door intensievere samenwerking met waterschappen op het gebied van ruimtelijke planvorming.

Spoor 3: Ontwikkeling van de prestaties

Spoor 3 brengt in beeld hoe enkele belangrijke prestaties van de partijen die het BAW hebben afgesloten zich hebben ontwikkeld in de periode waarin de inzet op doelmatig-

heidswinst is geïntensiveerd. Over de prestaties in de waterketen en in het watersysteem is uitgebreid gerapporteerd in de 'Monitor Lastenontwikkeling en Doelmatigheidswinst Bestuursakkoord Water over de periode 2010-2019'.

Conclusies

Waterschappen, gemeenten, provincies, Rijk en drinkwaterbedrijven hebben in 2011 in het BAW afgesproken om een gezamenlijke doelmatigheidswinst te realiseren oplopend tot ten minste € 750 miljoen per jaar in 2020. De eindrapportage laat zien dat in 2019 een doelmatigheidswinst van circa € 668 miljoen is gerealiseerd in de waterketen en een doelmatigheidswinst van circa € 404 miljoen in het watersysteem. De totale gerealiseerde doelmatigheidswinst bedraagt hiermee ruim € 1 miljard. Dit is meer dan de doelstelling van tenminste € 750 miljoen per jaar. Omdat de doelstelling ruimschoots is gerealiseerd, zijn de lasten voor inwoners en bedrijven minder toegenomen dan zonder het BAW het geval zou zijn geweest. De gerealiseerde doelmatigheidswinst blijkt uit de ontwikkeling van de belastingopbrengsten en de drinkwaterkosten waarbij de reeds hoge prestaties op het zelfde niveau zijn gebleven of verbeterd.
Op grond van de ontwikkelingen wordt verwacht dat de beoogde doelmatigheidsdoelstelling ook in 2020 is gerealiseerd. Het is noodzakelijk dat de betrokken partijen zich ook in de komende periode blijven inzetten voor het verbeteren van efficiency en intensieve samenwerking.

verder met ons water